

Paikoillaan pyörivä arki

Selvitys lapsiperheiden arjesta koronakriisin toisen aallon aikana

Paikoillaan pyörivä arki

Selvitys lapsiperheiden arjesta koronakriisin toisen aallon aikana

Petri Paju
Lastensuojelun Keskusliiton verkkojulkaisu
4/2021

Sisällys

Tiivistelmä	4
Aluksi – kysely, jota kukaan ei halunnut	5
Aineiston kuvaus	6
Miten virus kosketti vastaajia?	8
Kuntalaisuus ja kuuliaisuus, tyytyväisyys toimiin ja ohjeiden noudattaminen	10
Tyytyväisyys kuntiin entisellään	11
Hallituksen arvosanat putosivat	11
Harrastusyhteisöihin oltiin melko tyytyväisiä	12
Lähiopetus sai tukea	12
Koronaväsymys painoi, ohjeet otettiin vakavasti	13
Kriisin vaikutukset taloudelliseen tilanteeseen	16
Taloustilanne heikkeni kolmasosalla vastaajista	18
Lomautukset ja yritystoiminnan vaikeudet koskivat yli viidesosaa vastaajista	20
Kriisiin reagoiminen	21
Vaikutukset sosiaali- ja terveystalouteen	23
Selviytymismoodin jälkeen	26
Poikkeustila haittasi keväällä enemmän – ja siitä myös nautittiin enemmän	27
Liikunta, ravinto ja uni – liike huonompaan suuntaan	29
Turvallisuuden tunne ennallaan, mutta stressitasot korkealla	31
Työ ja perhe sopivat kohtuullisesti samaan kalenteriin	32
Kyllä kyllästymiselle mutta myös viranomaisohjeille	33
Aalloilla oli väliä ja eroa	35
Konsensuksen hajoaminen	39
Miten kriisi kosketti eri ryhmiä?	41
Negatiiviset talousvaikutukset kohdentuvat suhteellisesti useammin niukasti eläviin	42
Riskiryhmiin kuuluvat kokivat talousvaikeuksia ja muita kuormittavia tekijöitä	44
Alueiden välillä hyvin vähän eroja	46
Jotain uutta ja jotain tuttua	46
Lopuksi – koronan kaverisynttärät	48
Toistaiseksi pahin aika oli kevät 2020	49
Askel etäänpäin ja toinen lähiopetukseen	50
Millainen on lasten korona?	50
Viittaukset	53

Tiivistelmä

Raportti on jatkoa kesäkuussa julkaistulle selvitykselle, aiheena on korona-kriisin vaikutukset perheiden arkeen. Raportissa kerrotaan syksyllä 2020 toteutetun kyselyn tuloksista ja verrataan niitä kevään 2020 poikkeusajan tuloksiin. Marras-joulukuussa toteutettuun kyselyyn vastasi 782 henkilöä.

Vastaajat arvioivat kuntien selvinneen kriisin hoidosta melko hyvin, arvosanat ovat pysyneet kevään tasolla. Maan hallituksen arvioidaan toimineen keväällä 2020 erittäin hyvin, mutta arvosanat laskivat syksyllä. Riskiryhmiin kuuluvat ja miehet arvioivat hallitusta muita kriittisemmin. Harrastuksia pyörittävien yhteisöjen arvioitiin toimineen hyvin.

Vastaajista vajaa kuusi kymmenestä kertoi, ettei kriisillä ole ollut vaikutuksia perheen talouteen. Kolmasosalla talous on mennyt heikompaan suuntaan, ja kymmenesosalla muutos on ollut merkittävä. Vajaa kymmenesosa sanoo hyötynensä kriisistä. Kriisin aikana sosiaali- ja terveystalveluiden saatavuus on odotusten mukaisesti heikentynyt.

Vastaajat ilmaisevat selkeästi olevansa kyllästyneitä kriisiin, mutta viranomaisten ohjeisiin suhtaudutaan edelleen melko vakavasti. Vastaajat arvioivat erityisesti liikunnallisen aktiivisuuden kärsineen rajoitustoimien aikana. Lähiopetuksen ensisijaisuus sai syksyllä huomattavasti enemmän hyväksyntää kuin toukokuussa.

Syksyn toinen epidemia-aalto vaikuttaa olleen hieman helpompi kuin kevään ensimmäinen aalto. Koulujen ja varhaiskasvatuksen merkitys oli suuri. Syksyllä kriisistä kärsittiin, mutta myös nautittiin vähemmän. Tilanteen pitkittyminen tuo mukanaan myös sen kestosta johtuvia ongelmia.

Kriisin vaikutukset näyttivät kohdistuvan epätasaisesti eri ryhmiin. Riskiryhmiin kuuluvat ovat kärsineet muita enemmän. Mahdollisuus etätööhön jakaa perheitä myös selvästi. Alueelliset erot olivat pieniä.

On tärkeää huomioida, että osa kriisin vaikutuksista tulee näkyväksi vasta, kun rajoitustoimia puretaan. Jokaisella lapsella olisi hyvä olla mahdollisuus ottaa vahinkoa takaisin, sitten kun se on taas mahdollista.

Aluksi – kysely, jota
kukaan ei halunnut

Ollaan oltu onnekkaita. Elämän pysähtyminen on ollut myös hyvästä: mihin ihmeeseen niitä kaikkia matkoja ja paikasta toiseen juoksemisia tarvittiinkaan?

Väsymystä on ilmassa selkeästi. On niin kamalan hankalaa, kun kaikki asiat pitää miettiä niin tarkoin – mitä voi tehdä ja mitä pitää jättää väliin. Tavallisista arkisista asioista on tullut hankalia.

Arkeen ei juuri ole ollut vaikutusta, paitsi miehen etätyö. Juhlaan on enemmän vaikutusta, ei ravintoloita tai kulttuuriretkiä tai matkustusta.

Tämä raportti on jatkoa kesäkuussa 2020 julkaistulle "Paikoiltaan siirretty arki"-selvitykselle (Paju, 2020), jonka aiheena olivat koronakriisin vaikutukset perheiden elämään keväällä 2020. Raportin nimi viittasi nopeaan muutokseen, jossa koulu ja vapaa-aika, monella myös työ, vaihtoivat laajalti toiseen paikkaan. Kesäkuun raportin aineistona oli kaksivaiheinen kysely. Tämän raportin pääasiallinen aineisto on marras-joulukuussa 2020 toteutettu kysely. Valitettavasti kysely on tehty samasta aiheesta: ennakoitu toinen aalto oli tuossa vaiheessa jo selvä asia.

Ankeaa. Talvi ja puolen vuoden marraskuu kummittelee mielessä.

Aalloilla oli eroa. Lähes normaalisti vietetyn kesän jälkeen tilanne alkoi taas heikentyä syksyn myötä. Arkeen tulivat mukaan kasvomaskit, testit ja koronavilkku. Päivät lyhenivät vauhdilla, ja tartuntakäyrät osoittivat koilliseen, kun kysely oli auki. Tulevaisuuden ja erityisesti tulevan sään ennustaminen on vaikeaa. Puolen vuoden marraskuuta ei tullut, mutta sitä ei kyselyä tehtäessä voitu tietää. Ei voitu olla varmoja myöskään siitä, jatkuuko nousu tartuntamäärissä viikkoja vai kuukausia.

Vertailu kevään ja syksyn välillä oli keskeinen ajatus kyselyn toteuttamisessa ja myös tässä raportissa. Syksyn kyselyyn tuli vastauksia hyvin. Aivan kevään kaltaisiin lukuihin ei kuitenkaan päästy, mikä oli ennakoitavissakin. Yksi kyselystä huokuva teema oli kyllästyminen koko koronaan, mikä ei varmasti ollut omiaan lisäämään vastausintoa. Vielä vahvistamattomien tietojen perusteella parin pessimistinkin kerrotaan pettyneen kriisin pitkittyessä.

Perheiden tilanne muuttui kyselyn aukioloaikana ja sen jälkeen nopeassa tahdissa ja on ehtinyt muuttua eri suuntiin eri aikoina ja eri paikoissa. Kyselyn sulkeutumisen aikaan alettiin saada ensimmäisiä konkreettisia rokotteisiin liittyviä uutisia, Britanniassa aloitettiin rokottaminenkin. Myöhemmin ilmenneillä rokotteiden saatavuuteen liittyvillä ongelmilla ei ole vaikutusta kyselyn tuloksiin. Virusmuunnoksista ei tuossa vaiheessa juuri keskusteltu, joulunvietosta sitäkin enemmän. Kyselyn aineisto on kerätty tilanteessa, jossa toiveita tilanteen kovin nopeasta paranemisesta ei juuri ollut, joulukuun valoisa aika oli jo melkein lyhimmillään.

Aineiston kuvaus

Kysely, johon raportti perustuu, oli avoinna 23.11.–11.12.2020, ja kaikkiaan vastauksia tuli 782. Aineiston keruu toteutettiin samalla tavalla kuin keväällä

2020 eli jakamalla linkkiä Lastensuojelun Keskusliiton verkkouutisessa ja sosiaalisen median kanavissa.

Kysely oli jatkoa kevään kahdelle kyselylle, joista ensimmäisen aineisto kerättiin pääsiäisen aikaan sulkutoimien ollessa tiukimmillaan. Kyselyn toisessa vaiheessa toukokuussa oli jo tiedossa, että koulut palaavat lähiopetukseen, mutta kriisi vaikutti edelleen arkeen monin tavoin. Kahden ensimmäisen vaiheen lomakkeet olivat lähes identtiset, mutta syksyn kyselyyn lomaketta muutettiin huomattavasti.

Kyselyyn vastanneista 754 (96 %) ilmoitti sukupuolekseen nainen. Osuus oli suuri, muttei tässä vaiheessa enää yllättävä vaan aivan samaa tasoa kuin kevään kyselyissä. Naisten osuus oli yli 95 % myös toisessa vastaavalla tavalla kerätyssä kyselyssä samasta aiheesta (Heino & Kara 2020). Heinon ja Karan (emt.) aineistossa vastaajat olivat myös korkeasti koulutettuja. Naisten osuus vastaajista vaikuttaa olevan yleisesti 90 % tai enemmän aiheesta tehdyissä verkkokyselyissä.

Alueellisesti vastaajat jakautuivat maakuntiin melko tasaisesti. Merkittävintä yllätyksiä oli Päijät-Hämeessä (Lahdessa), myös Satakunnasta (Porista) vastauksia tuli paljon. Pohjanmaan maakunta oli selkeästi aliedustettuna. Se on merkittävää sikäli, että Vaasa on yksi epidemian takia paljon esillä olleista paikkakunnista. Alueellisen edustavuuden suhteen tilanne oli samankaltainen kuin keväällä.

Taulukko 1. Lapsiperheiden osuus kaikista lapsiperheistä maakunnittain ja kyselyyn vastanneiden osuus kaikista vastaajista maakunnittain (n=782).

	OSUUS LAPSIPERHEISTÄ	OSUUS VASTAAJISTA
Uusimaa	33 %	30 %
Varsinais-Suomi	8,5 %	8,7 %
Satakunta	3,7 %	7,8 %
Kanta-Häme	3,0 %	4,1 %
Pirkanmaa	9,5 %	8,2 %
Päijät-Häme	3,4 %	11,5 %
Kymenlaakso	2,8 %	1,9 %
Etelä-Karjala	2,1 %	1,0 %
Etelä-Savo	2,1 %	2,6 %
Pohjois-Savo	4,1 %	3,4 %
Pohjois-Karjala	2,5 %	2,2 %
Keski-Suomi	4,8 %	3,4 %
Etelä-Pohjanmaa	3,4 %	2,0 %
Pohjanmaa	3,4 %	0,4 %
Keski-Pohjanmaa	1,3 %	1,0 %
Pohjois-Pohjanmaa	7,8 %	10,0 %
Kainuu	1,1 %	0,8 %
Lappi	2,9 %	1,2 %

Perhetyypeittäin tarkasteltuna kahden huoltajan perheet olivat jonkin verran ylliedustettuna. Kahden huoltajan perheitä on kaikista Suomen lapsiperheistä

77 %, vastaajista hieman yli 80 %. Vastaavasti yhden huoltajan perheitä on kaikista Suomen lapsiperheistä 23 %, vastaajista 18 %. Kyselyyn vastanneet saattoivat valita myös vaihtoehdon muu tai ”en halua kertoa”, joihin valikoitui pari prosenttia vastaajista.

Kaikesta päätellen kyselyyn vastanneista suurempi osa oli suomea puhuvia kahden vanhemman perheitä kuin lapsiperheistä Suomessa yleensä. Tämä selittää osaltaan myös sitä, että vastaajaperheet lähtivät korona-aikaan keskimääräistä paremmin taloudellisiin puskurein.

Kysely oli suunnattu perheille, joissa on alaikäisiä lapsia. Sen lisäksi 14 % vastaajista ilmoitti perheessään olevan myös täysi-ikäisiä lapsia. Alaikäisiä lapsia oli yksi hieman yli neljäsosassa vastaajaperheistä, kahden lapsen perheitä oli reilu 40 % ja lopuissa vajaassa kolmasosassa perheistä alaikäisiä lapsia oli kolme tai enemmän.

Työssäkävystä tai opiskelevista vanhemmista selvä enemmistö oli voinut vähintään osittain hoitaa tehtäviään etänä. Keväeseen verrattuna etätyömahdollisuudet vaikuttivat edistyneen, silloin vastaajat jakaantuivat lähes kolmeen yhtä suureen osaan vaihtoehtojen kesken. Aineistossa siirtymä osittaiseen etätyöhön oli tapahtunut joukosta, jolla mahdollisuutta ei ollut. Keväeseen verrattuna muutos oli merkittävä sikäli, että vanhempien töistä suurempi osa tehtiin kotona ja lasten koulunkäynnistä suurempi osa tapahtui koulussa.

Taulukko 2. Onko perheenne huoltajilla ollut mahdollisuus tehdä töitä tai suorittaa opintoja etänä syksyn 2020 aikana? Kaikki vastaajat ja ne vastaajat, joiden taloudessa on työssäkävä tai opiskeleva vanhempi. Prosenttia vastanneista (n=781).

	KAIKKI	TYÖSSÄ TAI OPISKELEE
Kyllä, kokonaan	30	32
Kyllä, osittain	40	42
Ei ole ollut mahdollisuutta	25	26
Ei työssäkäväviä eikä opiskelijoita	5,4	

Koronakriisin edetessä tietoa viruksesta on tullut lisää ja tulkinnat riskiryhmistä ovat muuttuneet. Syksyn kyselyssä 62 % vastaajista ilmoitti, ettei perheessä ole aikuisia eikä lapsia, jotka kuuluvat riskiryhmään. Keväällä vastaava osuus oli 53 %. Molemmissa kyselyissä hieman yli viisi prosenttia ei osannut ottaa kantaa asiaan. Ero kevään ja syksyn välillä selittyy ainakin osin sillä, että riskit miellettiin eri tavoin. Riskiryhmään kuulumisen osoittautui olevan keskeinen tekijä siinä, miten kriisi vaikutti arkeen. Se vähensi vapauksia ja lisäsi kustannuksia.

Miten virus kosketti vastaajia?

Kaikki ovat kyllästyneitä siihen, että pienikin flunssa niin koronatesteihin. Ollaan ihan kyllästyneitä jo koko koronaan.

Vastaajista valtaosa ilmoitti, että ainakin jollekin perheenjäsenelle oli tehty koronatesti. Lähes puolessa vastaajaperheistä testejä oli tehty sekä aikuisille, että lapsille. Vastaavasti alle viidennes ilmoitti, ettei testejä ole tehty lainkaan. Myös testitulosten odottelu ja odotusaikoihin liittyvät säännöt vaikuttivat arkeen. Testaaminen tässä laajuudessa liittyi selkeästi vain toiseen aaltoon, eikä siitä kysytty keväällä.

Taulukko 3. Onko perheenne jäsenille tehty koronatestejä? Prosenttia vastanneista (n=781).

Ei	17
Kyllä aikuisille	24
Kyllä lapsille	15
Kyllä lapsille ja aikuisille	44

Joka sadas vastaaja kertoi, että perheessä oli saatu ainakin yksi positiivinen testitulokset. Tämän lisäksi vajaa viisi prosenttia valitsi vaihtoehdon, jossa jätettiin avoimeksi mahdollisuus koronatartuntaan oireiden perusteella. Nämä vastaukset liittyivät hyvin todennäköisesti kevääseen, jolloin testaaminen ei ollut vielä kovin yleistä.

Taulukko 4. Onko jollain perheenne jäsenellä ollut koronatartunta? Prosenttia vastanneista (n=780).

Kyllä, testeillä todennettu	1,0
Oireiden perusteella mahdollisesti, mutta ei testeillä todennettu	4,7
Luultavimmin ei	94
En halua sanoa/arvioida	0,8

Kukaan ei enää kestä etäyhteyksiä. Keväällä jaksoi venyä, nyt vain vituttaa.

Tiivistettynä: aineiston kerääminen onnistui hyvin myös syyspuolella, vaikka kevään kaltaista vastausten vyöryä ei koettukaan. Kyselyn vahvuudet ovat samat kuin keväällä eli vastausten lukumäärä ja aktiivisuus avovastauksissa. Naisten ylivoimainen osuus vastaajissa on totuttua ja tavanomaista näissä kyselyissä. Ongelmaksi sitä ei kannata sanoa, mutta johtopäätöksiä tehtäessä se on tärkeä pitää mielessä.

Kuntalaisuus
ja kuuliaisuus,
tyytyväisyys
toimiin ja ohjeiden
noudattaminen

Suhtautuminen viranomaisten antamiin suosituksiin ja määräyksiin sekä tyytyväisyys tehtyihin ratkaisuihin olivat keskeisiä teemoja kyselyn kaikissa vaiheissa. Vaikka kriisin hoitoa kohtaan on kuulunut kovaäänistäkin kritiikkiä, tyytyväisyys kuntiin oli pysynyt kohtuullisena. Kaikki esitettävät tulokset koskevat tietenkin kyselyn aukioloajankohtaa, tilanne on voinut sen jälkeen muuttua paljonkin (ks. esim. Kansalaispulssi).

Tyytyväisyys kuntiin entisellään

Tyytyväisyyttä kuntien toimintaan kysyttiin huhtikuussa, toukokuussa ja syksyllä. Kuntien saama arvosana oli koko ajan yli seitsemän. Asteikolla 1–10 keskiarvo oli huhtikuussa 7,2. Kun kaikki alle nelosen arvostamat muutetaan nelosiksi, saadaan kouluarvosanaksi 7,3. Toukokuussa kouluarvosana nousi lukemaan 7,4.

Syksyllä kotikunnalle annettu arvosana pysyi kevään tasolla: 7,2 ja kouluarvosanaksi muutettuna 7,3. Koska kotikuntiin oltiin näin ollen tarkalleen yhtä tyytyväisiä kuin huhtikuussa, arvosanaa ei voi kovin huonona pitää. Kuntien saamien arvostamien muuttumattomuus on merkille pantavaa siihen nähden, että keväällä kouluruokailun järjestäminen nostatti paljon mielipiteitä ja toisaalta syksyllä kunnilla oli päätösvaltaa esimerkiksi harrastuksiin liittyen.

Hallituksen arvostamat putoivat

Kyselyn toisessa vaiheessa arvostamien pyydettiin antamaan myös maan hallitukselle ja harrastuksia pyörittäville yhteisöille. Hallituksen arvostama kriisin ensimmäisen aallon hoitamisesta oli korkein kaikista näissä kyselyissä annetuista: 7,5 ja kouluarvosanaksi muutettuna 7,6. Toisen aallon hoitamisesta annettu arvostama oli tuntuvasti heikompi ja se alitti myös kuntien keskimääräisen arvostaman. Hallituksen numero toisen aallon toimista oli 6,7 ja kouluarvosana 6,9. Nämäkin luvut eivät ole erityisen huonoja, mutta tuntuvasti huonompia kuin kevään tai kuntien arvostamat.

Tilastokeskuksen Kansalaispulssi-kyselyn tulokset ovat samansuuntaiset. Toukokuusta 2020 joulukuuhun 2020 viranomaisten varautumista (koronan kaltaiseen pandemiaan) koskevat arviot laskivat. Arviot putoivat kuitenkin huomattavasti enemmän vuoden 2020 lopulta maaliskuuhun 2021. Kysymys koski hallitusta ja viranomaisia. Havaitut muutokset ovat linjassa myös Helsingin Sanomien kyselyssä (HS 10.2.2021) pääministerin saaman palautteen kanssa.

Tässä kyselyssä hallitusta arvioitaessa naisten antamat arvostamat olivat miesten antamia tuntuvasti korkeampia. Hallituksen toimia keväällä arvioitaessa naiset antoivat kouluarvosanaksi keskimäärin 7,7 ja miehet 6,8 (n=25). Kunta-arvioissa ero oli huomattavasti pienempi mutta samaan suuntaan. Suurin ero sukupuolten välillä oli harrastuksia arvioitaessa, mutta toisaalta miesvastaajia oli vain 20. Aineiston naisvoittoisuus vaikutti hyvin todennäköisesti kokonaisarvostamoihin.

Harrastusyhteisöihin oltiin melko tyytyväisiä

Harrastustoiminnan sujuminen puhutti syksyn mittaan paljon. Kriittisessä keskustelussa lasten harrastusten kieltämistä vertailtiin usein anniskelupaikkojen aukioloon. Pyysimme myös antamaan arvosanan seuraavalla saatteella: *Jos lapsillanne on harrastuksia, minkä arvosanan antaisitte tavalle, jolla turvallisuus ja harrastustoiminnan jatkuvuus on saatu yhdistettyä.*

Kyselyn ollessa auki tilanne oli huomattavasti lähempänä normaalia kuin muutamaa viikkoa myöhemmin. Harrastusyhteisöjen arvosana oli 7,3 ja kouluarvosana 7,5, melko hyvä siis. On kuitenkin mahdollista, että tyytyväisyys on talven ja vaihtelevien määräysten tullen hieman hiipunut tai noussut. Parempaan suuntaan lienee vaikuttanut se, että perinteistä talviliikuntaa on voinut harrastaa koko maassa alkuvuonna 2021 melko hyvin.

Kokonaisuutena: vaikka äänekkäitä puheenvuoroja oli käytetty myös kriittiseen sävyyn, perheet olivat vähintään melko tyytyväisiä asioiden hoitamiseen kunnissa, hallituksessa ja harrastusyhteisöissä. Näin korkeat keskiarvot kertoivat myös siitä, että osa vastaajista oli hyvin tyytyväisiä. Kaikissa vaiheissa yli viidesosa vastaajista antoi kunnille kiitettävän arvosanan. Hallitus sai kiitettävän kevään toimistaan yli kolmannekselta (37 %) ja syksyn toimistaan alle viidennekseltä (16 %) vastaajista.

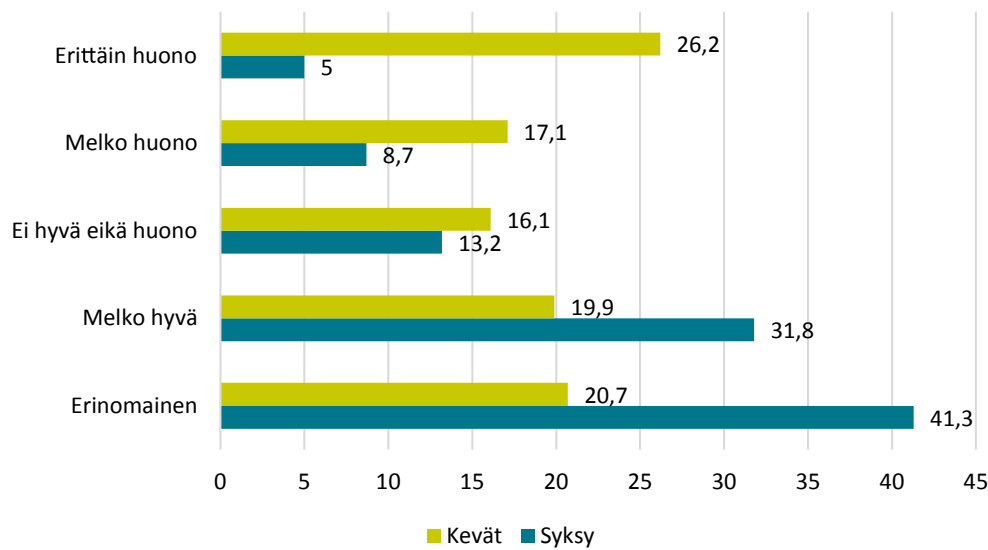
Kunnat pitivät pintansa, mutta hallituksen arvosana putosi huipulta pohjalle (hallitukselle siis pyydettiin kaksi arvosanaa yhdessä kyselyssä). Se on mielenkiintoista, sillä aaltojen välissä päätösvaltaa siirtyi paikallistasolle. Hallituksen laskenut arvosana ei siis välttämättä liittynyt suoraan rajoituksia koskeviin päätöksiin. Rokotteiden saatavuuteen liittyvät ongelmat eivät näissä luvuissa näy.

Taulukko 5. Koonti arvosanoista keväältä ja syksyltä kouluarvosanoiksi muutettuna.

	KOULUARVOSANA 4–10	KYSYTTY
Arvosana kotikunnallenne kriisin hoidosta	7,29	Huhtikuu 2020
Arvosana kotikunnallenne kriisin hoidosta	7,40	Toukokuu 2020
Arvosana kotikunnallenne kriisin hoidosta	7,29	Marras/joulukuu 2020
Hallitus ensimmäinen aalto	7,64	Marras/joulukuu 2020
Hallitus toinen aalto	6,89	Marras/joulukuu 2020
Harrastustoimintayhteisöt	7,46	Marras/joulukuu 2020

Lähiopetus sai tukea

Tyytyväisyyttä tehtyihin päätöksiin kysyttiin täsmällisemmin lähiopetukseen liittyen. Vertailussa olivat toukokuun ja syksyn kysely. Toukokuussa kyselyä tehdessämme oli tiedossa, että koulut palaavat lähiopetukseen. Tuolloin kannat jakautuivat tasaisesti ratkaisun puolesta ja vastaan. Syksyllä suurempi osa vastaajista asettui tehtyjen ratkaisujen taakse. Ratkaisuja piti huonona enää viisi prosenttia ja vastaavasti päätöksen hyväksyi lähes kolme neljästä vastaajasta.

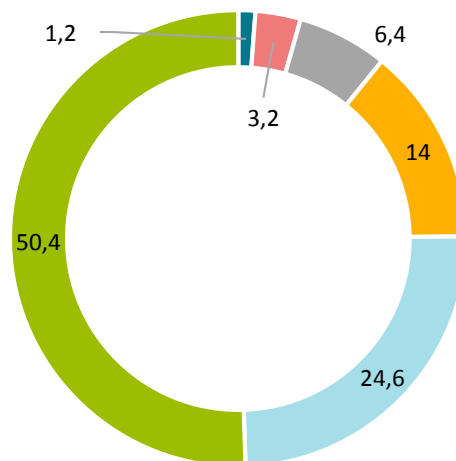

Kuvio 1. Vastaajien kanta lähiopetukseen siirtymiseen keväällä ja syyslukukauden avaamiseen lähiopetuksessa, prosenttia ao. kyselyyn vastanneista (n= 1 449 kevät ja n=774 syksy). Kysymyksen sanamuoto oli keväällä: oliko päätös avata koulut ennen kesälomaa mielestänne. Sanamuoto oli syksyllä: oliko päätös pitää perusasteen koulut syyslukukaudella ensisijaisesti lähiopetuksessa mielestänne.

Avoimien vastausten perusteella myös etäopetus oli joillekin hyvin sopivaa (ks. myös HS 15.3.2021). Lähiopetukseen paluun myötä tämä mahdollisuus poistui monilta, mikä aiheutti pettymystä. Sanallisten kuvausten perusteella tyytyväisyyden taustalla oli yleisesti koko perheen arjen sujuminen, usein mainittiin vanhempien etätöiden sujuminen. Lähiopetusta ei arvioitu vain lasten oppimisen tai ylipäänsä lasten kannalta vaan perheen arjen sujumisen kannalta. Kevään monitoimikotiteollisuusarki oli vielä tuoreessa muistissa ja paluuta kouluihin ja päiväkoteihin osattiin arvostaa. Valittu toimintamalli oli syksyllä voittanut enemmistön puolelleen.

Koronaväsymys painoi, ohjeet otettiin vakavasti

Ei ollut suuri yllätys, että vastaajat ilmaisivat syksyn kyselyssä olevansa kylästyneitä koko pandemiaan. Puolet (50,4 %) vastanneista ilmaisi tätä kaikkein vahvimmalla tavalla. Vain kymmenkunta prosenttia vastanneista kertoi, ettei ole kylästynyt. Yhdistettynä pimenevään vuodenaikaan tulos oli hyvin odotettu. Kokonaan toinen asia on, miten ihmiset aikanaan reagoivat, jos ja kun pitää palata kohti entisiä tapoja mukaan lukien esimerkiksi työmatkat.

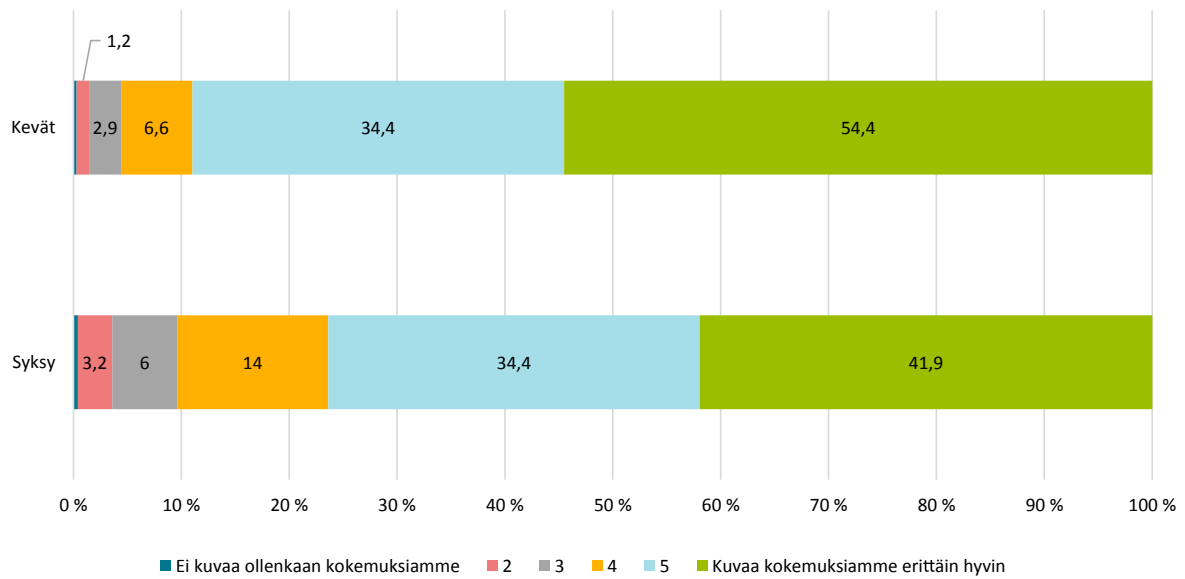
■ 1 = Ei kuvaa ollenkaan kokemuksiamme ■ 2 ■ 3 ■ 4 ■ 5 ■ 6 = Kuvaa kokemuksiamme erittäin hyvin

Kuvio 2. Olemme hyvin kyllästyneitä koko koronakriisiin, jakauma prosenttia (n=780).

Suhtautumisessa viranomaisten ohjeisiin ja määräyksiin oli tapahtunut pientä muutosta, joka ei kuitenkaan ollut mittaluokaltaan sellaista kuin kyllästymisen määrästä voisi ajatella. Kevään kyselyissä vastaajat vakuuttivat suhtautuvansa ohjeisiin lähes poikkeuksetta hyvin vakavasti. Puoli vuotta myöhemmin yleiskuva oli sama, mutta väsymys tai jokin muu syy näkyi tuloksissa. Pudotusta kaikkein tiukimmin väitteeseen yhtyvien osuudessa oli yli kymmenen prosenttiyksikköä. Tästä huolimatta syksylläkin kolme neljästä vastaajasta kertoi suhtautuvansa viranomaisohjeisiin hyvin vakavasti. Se on paljon ja määräänemmistö, muttei viruksentorjunnan kannalta ilmeisesti aivan tarpeeksi.

Tilastokeskuksen Kansalaispulssin perusteella vastaajien into noudattaa määräyksiä oli heikentynyt toukokuusta joulukuuhun jonkin verran. Pudotus oli hieman pienempi kuin tässä kyselyssä. Huomattavasti enemmän laskua oli siinä, miten vastaajat katsoivat muiden noudattavan määräyksiä ja ohjeita (asiasta myös YLE 8.12. ja HS 7.12.). Myös tässä raportoitavan kyselyn perusteella suhtautuminen ohjeisiin oli jonkin verran löyhentynyt, toiseen suuntaan ei olisi voinut enää juuri liikkua. Tulokset olivat hyvin samankaltaiset kuin Kansalaispulssissa.

Kyselyn avovastauksissa esitettiin kritiikkiä viranomaisia kohtaan ja yhtä lailla suositettiin niitä ihmisiä, joiden kanssa oltiin päivittäin tekemisissä. Mitään yhtenäistä oppositiota asiassa ei ollut nähtävissä: joidenkin mielestä tilanteeseen ylireagoitiin, mutta toisten mielestä ei reagoitu tarpeeksi voimakkaasti.

Kuvio 3. "Olemme suhtautuneet vakavasti kaikkiin viranomaisohjeisiin", vertailu kevät (n=2509) ja syksy (n=782). Prosenttia vastanneista.

Yksittäisistä tautiryppäistä saattaa saada sellaisen kuvan, ettei Suomessa enää piitata määräyksistä ja suosituksista. Vaikuttaa kuitenkin olevan niin, että suurin osa ihmisistä noudattaa ohjeita, vaikka olisi kuinka kyllästynyt. Aina kolmannen aallon alkuun asti tilanne Suomessa on ollut koko pandemian ajan kansainvälisesti verraten hyvä, mikä tukee ajatusta sääntöjen tarkasta noudattamisesta.

Kriisin vaikutukset taloudelliseen tilanteeseen

Keväällä 2020 toimeentulo oli katastrofaalinen. Syksyllä 2020 toimeentulo edelleen vaikea, mutta ei yhtä paha kuin keväällä.

Ehkä jopa hieman parempi, kun lapsilla ei ole kaverisynttäreitä ym. joka viikko. Eikä ole tehty lomamatkoja.

Rahaa on säästännyt kun ei ole ylimääräisiä menoja (ei syödä ulkona, ei matkustamista jne).

Meillä talous on pysynyt samassa jamassa periaatteessa, mutta taloudessa on suurimpana "uhkana" olleet lasten kaverit. Tässä vuoden aikana meillä on ollut ongelmana, että meidän omat lapset ovat alkaneet ruokkimaan muita lähialueen/luokan lapsia. Eli ruokakulut on tuplaantuneet. Välillä miettinyt, että laitanko lukon jääkaappiin työpäivän ajaksi ja pitäisikö olla oikeasti huolissaan näistä lapsista.

Lapset eivät ole voineet harrastaa, koska keväällä koronasulun takia harrastusmaksuja ei tietenkään saanut takaisin, minkä vuoksi rahat yksinkertaisesti loppuivat kesken, joten syksyllä en uskaltanut edes aloittaa harrastuskausia, sillä pelkäsin saman taas toistuvan.

Perheiden taloudellista tilannetta selvitettiin kysymällä vastaajien arviota sen muutoksesta ja perheiden erilaisista tavoista reagoida muutoksiin. Kysymykset muotoiltiin niin, että vastaajaa ohjattiin arvioimaan koronakriisin aiheuttamia muutoksia koko sen keston ajalta. Kuten keväälläkin, vastaajien joukossa oli niitä, joiden tilanne on kriisin myötä parantunut. Luonnehdintojen perusteella heillä kysymys oli lähes aina kulujen vähenemisestä. Suuremmalla osalla tilanne oli heikentynyt: syyspuolella kyse oli yleensä tulo puolen muutoksista palkka- tai yrittäjätuloissa. Vielä keväällä ruokakuluilla oli suuri osuus taloutta heikentävänä tekijänä.

Koko maassa palkkatuloissa tapahtui keväällä 2020 äkillinen lasku, joka oli lapsiperheillä hieman muita väestöryhmiä loivempi (Sirniö & Kärkkäinen & Kauppinen, 2021). Perheiden taloudelliseen tilanteeseen vaikuttivat palkkatulojen ohella monet muut asiat. Palkkatilastot osoittivat muutoksen rajuuden ja äkillisyyden ja toisaalta myös sen, että tilanne palautui melko nopeasti lähelle lähtötasoa. Muutoksessa oli kokonaisuutena sekä eriarvoistavia että tasoittavia elementtejä (Sirniö & Kärkkäinen & Kauppinen, 2021).

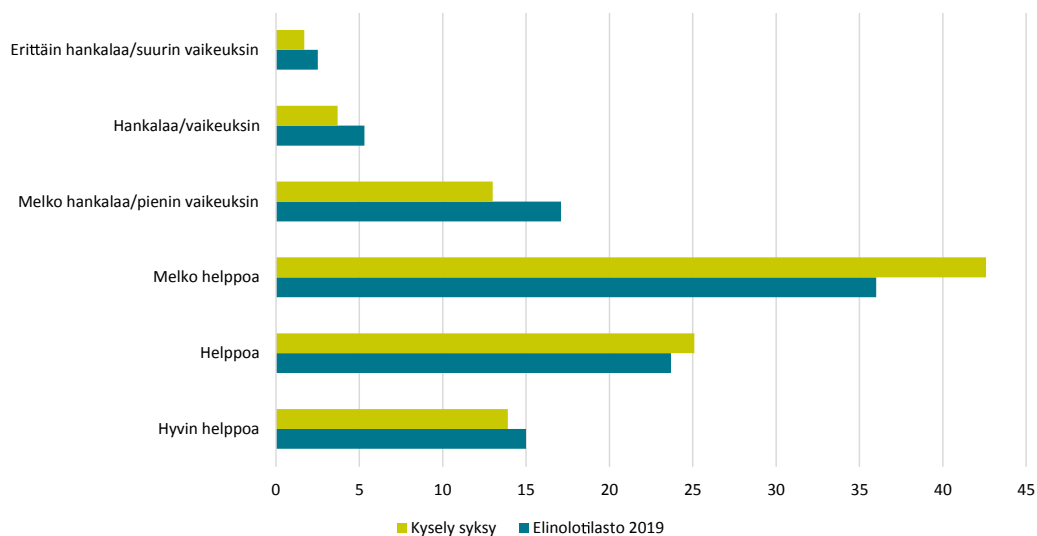
Taloudellisista seurauksista on syytä nostaa esiin niiden moninaisuus. Esimerkiksi yllä olevassa lainauksessa vastaajan lapsi jättää harrastuksen kokonaan aloittamatta, koska maksut saattaisivat mennä hukkaan. Tämänkaltaiset talousvaikutukset ovat lasten näkökulmasta suuria ja mahdollisesti pitkäkestoisia. Koronaan liittyen osa vanhemmista ilmoitti jääneensä pois työstä lapsen koulunkäynnin mahdollistamiseksi tai riskiryhmäläisen suojaamiseksi. Keikkatyöt, kulukorvaukset, yrittäjätulo ja työmatkakulut vaikuttivat kaikki kokonaisuuteen ja näkyivät myös omin sanoin muotoilluissa kuvauksissa. Vuoden 2020 verotus voi vielä aiheuttaa yhden aallon talousvaikutuksia. Palkkatuloissa tapahtuneet muutokset ovat ilman muuta keskeinen osa perheiden taloustilanteen muutosta, mutta siihen liittyy paljon muutakin.

Vastaajat tulkitsevat tilannetta omista lähtökohdistaan mutta myös suhteessa siihen, mitä ympärillään näkevät. Kuvaava esimerkki monimuotoisuudesta on seuraava lainaus, jossa päähuomio ei ole oman tilanteen muutoksessa.

Pienituloisessa, työssäkäyvän yksinhuoltajan erityislapsiperheessä ei muutenkaan matkustella minnekään, käydä kylpylöissä, leffassa, ravintolassa syömässä tai harrasteta kodin ulkopuolella. Toisaalta tulen surulliseksi, kun huomaan miten ahdistavalta ja raskaalta tällainen meille normaali arki muista ihmisistä tuntuukaan. Se kun ei pääse normaaliin tapaan harrastamaan, viihtymään, matkustelemaan. Olen kuullut monen sanovan, että sillä tavoin jaksaa synkän ja pimeän talven yli tai raskasta työtä, kun on jotain sovittua reissua tai pääsee hierojalle. Ja nyt kuulemma ahdistaa, kun on jo keväästä asti joutunut rajoittamaan menojaan. Noh, entäs me joilla ei tuollaiseen huvin ja arjen rytmittämiseen ole ollut mahdollisuutta 15 vuoteen, eikä lähivuosiinkaan tule? No ehkä tästä on siis se hyvä puoli, ettei tällaiset koronarajoitukset tunnu oikein missään. Hyvin jaksaa painaa arkea ja töitä. Pikainen kauppareissu Prismaan, siinä ne on reissut normaalistikin.

Taloustilanne heikkeni kolmasosalla vastaajista

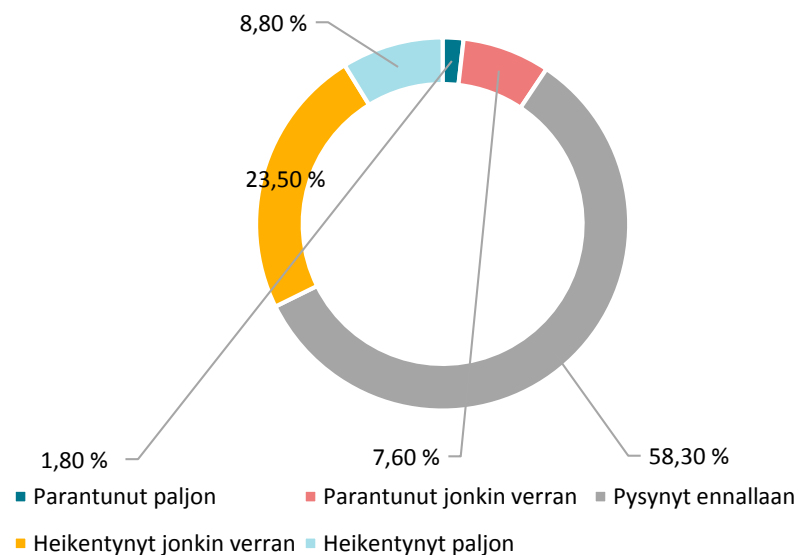
Vastaajien itse arvioitu taloudellinen tilanne ennen kriisiä oli jonkin verran parempi kuin suomalaisten lapsiperheiden tilanne yleensä. Tämä selittyy vähintään osittain sillä, että vastaajat olivat suomen kieltä taitavia, ja kahden vanhemman perheiden osuus vastaajista oli muutaman prosenttiyksikön suurempi kuin kaikissa lapsiperheissä. Vastaavissa kyselyissä on myös havaittu, että vastaajat ovat korkeasti koulutettuja, mikä on omiaan nostamaan myös tuloja. Vastaajat jakaantuivat karkeasti 80/20 vähintään kohtuullisesti ennen kriisiä pärjänneisiin ja ainakin pieniä hankaluuksia kokeneisiin. Yhden vanhemman perheillä oli erikseen tarkasteltuna suurin ero väestötason lukemiin vielä korostuneemmin luokassa ”melko helppoa” (ero 11 prosenttiyksikköä).

Kuvio 4. Vastaajien taloudellinen tilanne, arvio ajasta ennen kriisiä verrattuna Tilastokeskuksen elinolotilaston 2019 jakaumaan. Kyselyssä oli käytössä osittain eri tavalla nimetyt, mutta vertailun mahdollistavat vastausvaihtoehdot. Kysymyksen sanamuoto oli: Kotitaloudella voi olla erilaisia tulonlähteitä ja useammalla jäsenellä tuloja. Kun kotitaloutesi kaikki tulot otetaan huomioon, niin oliko menojen kattaminen näillä tuloilla ennen koronakriisiä. Prosenttia (syksyn kyselyssä n=782).

Vastaajia pyydettiin arvioimaan muutosta kriisiä edeltävästä ajasta vastaushetkeen loppuvuonna 2020. Syksyn kyselyn perusteella yleistäen noin kuusi perhettä kymmenestä (58,3 %) ei kokenut taloudellisessa tilanteessaan muutosta, vastaavasti neljä kymmenestä koki. Kevään kyselyssä muutosta kokeneiden osuus oli hieman suurempi, mutta asiaa myös kysyttiin eri tavalla. Muutoksia kokeneista joka neljäs koki tilanteensa parantuneen ja kolme neljästä huonontuneen.

Kaikista perheistä noin joka kymmenes (9,4 %) koki tilanteen parantuneen ja vajaa kolmannes (32,4 %) huonontuneen. Vajaa kymmenesosa koki tilanteen heikentyneen paljon ja reilu viidesosa jonkin verran. Vain alle kaksi prosenttia vastaajista kertoi taloutensa kohentuneen huomattavasti. Karkeasti esitettynä jokaista hyötyjää kohden on kolme kärsijää ja jokaista paljon hyötynyttä kohden viisi paljon kärsinyttä.

Kuvio 5. Kun vertaat taloudellista tilannetta koronakriisin aikana (syksyllä 2020) koronakriisiä edeltävään aikaan, mikä seuraavista kuvaa tilannetta parhaiten? Taloudellinen tilanteemme on... Prosenttia vastanneista (n=780).

Tampere Junior -kehittämishjelman tekemissä kyselyissä (Viitasaari, 2021) saatiin hyvin samankaltainen tulos. Keväällä hieman yli kolmasosa ja syksyllä hieman alle kolmasosa perheistä kertoi taloustilanteensa heikentyneen ainakin jonkin verran. Helsingin Sanomien (30.12.2020) teettämän kyselyn mukaan vajaa viidesosa katsoi taloudellisen tilanteensa heikentyneen vuonna 2020. Osuus oli yli neljänneksen pienituloisten keskuudessa ja samoin sekä palkansaajien että yrittäjien parissa. Tässä kyselyssä negatiivisen muutoksen kokeneiden osuus oli hieman suurempi, mutta kyselyt oli myös tehty eri kohderyhmälle.

Kevään kyselyn perusteella esitin, että edellä kuvatun kuusiportaisen asteikon kahteen alimpaan luokkaan olisi tullut jopa 10 prosenttiyksikön lisäys kriisin seurauksena. Se on todella paljon ja vastaisi yli 50 000 perhettä. Pahimmat uhkakuvat talouden suunnasta eivät toteutuneet, mikä käy ilmi myös lomautuksista ja irtisanomisista koskevista osuuksista. Kevään arvioissa oli mukana huolta tulevasta, ja aika kevään jälkeen tarjosi myös mahdollisuuksia paikkailla vajeita.

Sellaisia, joiden tilanne oli ennen kriisiä melko hankala ja heikentynyt ainakin vähän, oli kaikista vastaajista laskettuna 2,82 % + 1,92 %. Sellaisia, joiden tilanne oli melko helppo ja heikentynyt paljon, oli 3,59 %. Tämän perusteella hyvin karkeasti arvioiden noin 8 % vastaajista tuli ennen kriisiä toimeen jotenkuten tai melko helposti, mutta koki koronan takia toimeentulo-avaimuksia. Laskentatapa on siis toinen kuin edellä esitetyllä 10 prosentin arviolla. Mittaluokka osuu lähelle samaa, ja samaa luokkaa on esimerkiksi koronan takia toimeentulotukea hakeneiden osuus.

Niistä, joiden taloudessa muutos tapahtui negatiiviseen suuntaan, reilu neljännes oli sellaisia, joilla taloustilanne ennen kriisiä oli melko vaikea tai huonompi. Negatiivisen muutoksen kokeneista vähemmistö oli siis ennestään vaikeassa tilanteessa niin kuin odottaa sopikin, koska kaikista perheistä alle viidennes oli vaikeassa tilanteessa.

Lomautukset ja yritystoiminnan vaikeudet koskivat yli viidesosaa vastaajista

Hetkellisesti oli haastavaa kun toinen oli lomautettuna ja meni kaksi kuukautta ennen kuin ansiosidonnaisen ensimmäinen erä maksettiin. Tilanne on kuitenkin normalisoitunut kun lomautettukin on palannut takaisin töihin.

Keväällä kun puoliso lomautettiin ja työttömyyspäiväraha tuli ekan kerran vasta 2,5kk päästä niin vähän meinasi rahat loppua kesken.

Puhelinliittymiä vaihdeltu edullisempiin, jätetty tällä erää lämmitys pelkästään puulämmitykselle, ettei sähköä kuluisi. Kaupasta ei osteta kuin mitä oikeasti tarvitaan ja sitä mukaa kun tarvitaan. Joulun iso kysymysmerkki, hirvittää ajatus naapureista, sukulaisista jotka kantaa kukkia ja paketteja meille.

Lomautus ja ruuhka ansiopäivärahan käsittelyssä sai koko talouden aivan sekaisin. Yhden aikuisen tuloilla elettiin kolme kuukautta, eikä säästöjä ollut kattamaan kuluja. Talous ei vielä ole balanssissa. Uusi lomautus on vielä edessä, en tiedä miten selvitään.

Yhdellä huoltajalla toimeentulo on jopa parantunut, kun (työ)matkoihin ei ole mennyt niin paljon rahaa (ja aikaa) eli voi tehdä tehokkaamman työpäivän kotona. Toisella huoltajalla jatkunut työt samaan tapaan kuin ennen.

Vastanneista vajaa viidesosa ilmoitti, että perheeseen oli kriisin takia kohdistunut lomautuksia tai irtisanomisia. Osuus oli huomattavasti pienempi kuin keväällä, jolloin kysymyksessä mainittiin myös YT-neuvottelut. Keväällä kriisi iski kolmanneksen perheistä ainakin huolena työpaikasta. Niistä perheistä, joissa oli työssäkäyviä ennen kriisiä, viidesosa oli kokenut lomautuksia tai irtisanomisia. Lomautuksiin liittyvien korvausten käsittelyaikoihin viitattiin jonkin verran avoimissa vastauksissa.

Yritystoimintaan kriisin vaikutukset näyttivät iskeneen vielä lujemmin. Vastaajista 148 (20 %) ilmoitti, että perheellä oli myös yritystoimintaa. Heistä alle 40 % kertoi kysynnän pysyneen entisellään ja 5 % kysynnän parantuneen. Yli puolet (58 %) kertoi kysynnän heikentyneen ja heistä puolet sen heikentyneen paljon. Hieman alle 3 % vastaajista ilmoitti lopettaneensa yritystoiminnan ainakin tilapäisesti. Yritystoimintaa harjoittavien osuus vastaajista viittaa yliedustukseen (ks. Sirniö, Kärkkäinen & Kauppinen, 2021).

Lomautuksissa/irtisanomisissa ja yritystoiminnan vaikeuksissa on vain vähän päällekkäisyyttä. Jokin näistä negatiivisista muutoksista kohdistui yli neljäsosaan vastanneista perheistä. Luvuissa ollaan siis lähellä sitä määrää vastaajista, joka ilmoitti kärsineensä kriisistä taloudellisesti.

Kriisiin reagoiminen

Molemmilla vanhemmilla muutamien kriittisimpien kuukausien ajaksi tulot romahtivat. Sen jälkeenkin on ollut vaikeaa, mutta hiljalleen on paranemaan päin. Ilman säästöjä ja lainaamista olisimme olleet todella pulassa.

Kuvaa talouden muutoksista täydentävät perheiden erilaiset tavat reagoida tilanteeseen. Yleisimmät tavat olivat käytössä yli kolmasosalla perheistä, harvinaisimmat vain parilla prosentilla. Osa vaihtoehtoista oli mukana myös kevään kyselyissä. Asuntolainan lyhennysvapaata hakeneiden osuus oli sama syksyn ja kevään kyselyissä. Ystäviltä lainaamisen osuus oli myös hyvin lähellä keväistä tasoa. Pikavippejä ottaneiden osuus oli korkeampi kuin keväällä, mutta ero ei ollut suuri. Reagoititapojen keskinäinen järjestys kertoo halusta pärjätä omillaan.

Muutokset keväästä olivat pieniä, mutta kaikki samaan suuntaan, niin kuin oletettavaa olikin. Kriisin pitkittyessä otetaan käyttöön uusia keinoja, jos vanhat eivät enää riitä. Toimeentulotukea hakeneiden osuus oli samaa tasoa kuin niiden, jotka kertoivat taloutensa heikentyneen paljon. Noin kymmenesosa vastaajista kertoi taloustilanteensa parantuneen kriisin myötä. Samaa luokkaa (11 %) oli niiden osuus, jotka kertoivat pyrkineensä hyödyntämään kriisin aiheuttamaa heiluntaa arvopaperimarkkinoilla. Toimeentulotukea saavalla ei ole säästöjä ja arvopaperimarkkinoilla toimivalla niitä todennäköisesti on. Kriisi vaikuttaa polarisoineen perheiden tilannetta ainakin jonkin verran. Tämä tulee todennäköisesti paremmin näkyväksi tilanteen normalisoiduttua ja kysynnän palautuessa normaaliksi tai ehkä vähän ylikin. Kaikissa perheissä ei ole patoutunutta kulutuskysyntää.

Reagoitikeinoista muodostuva kuva tukee havaintoa, että noin kolmasosa oli kärsinyt taloudellisesti kriisistä, ja toisaalta kaikista perheistä noin kymmenesosan koki sellaisia vaikeuksia, joista eivät säästöillään selvinneet.

Taulukko 6. Reagoitintapoja kriisiin. Kyllä vastanneiden osuudet, prosenttia vastanneista (n=774–782).

OLETTEKO KORONAVIRUKSEN AIHEUTTAMAN TILANTEEN TAKIA	KYLLÄ VASTANNEIDEN OSUUS PROSENTTIA, SYKSY	KYLLÄ VASTANNEIDEN OSUUS KEVÄT, TOUKOKUU
Käyttänyt muuhun tarkoitukseen kertyneitä säästöjä päivittäisiin menoihin	35	31
Siirtänyt tai yrittänyt siirtää laskujen eräpäivää eteenpäin	19	ei kysytty
Lainannut rahaa ystäviltä tai sukulaisilta	15	12
Hakenut lyhennysvapaata asuntolainaan	14	14
Hakenut toimeentulotukea	9,4	ei kysytty
Ottanut kulujen kattamiseksi vakuudettomia lainoja ns. kulutusluottoja tai ns. pikavippejä	3,5	2,7
Pyrkinyt hyödyntämään arvopaperimarkkinoilla koronasta johtuvia muutoksia	11	ei kysytty

Tähän saakka olemme eläneet säästöillä, myyneet auton jne mutta kohta ei ole niitäkään.

Ei ole vaikuttanut millään tavalla. Perheen molemmilla vanhemmilla on sellaiset työt, että töitä tehdään kuten ennenkin ja etätyömahdollisuus on molemmilla myös. Tiedän ja koen että olemme etuoikeutettuja ja koen että se on isolta osin sattumaa että elämäntilanteemme on tämä.

Rohkea sijoittaja olisi voinut tehdä merkittäviä voittoja, mutta en lähtenyt pelaamaan.

Olen joutunut tarkasti laskemaan tulojen riittävyyden, koska olen joutunut ottamaan paljon palkatonta vapaata lapsen koulunkäynnin tukemisen takia.

Vaikutukset sosiaali- ja terveyspalveluihin

Koska riskiryhmäläisiä niin missään ei voi liikkua. Terveystuollon aikoja on jouduttu siirtämään tai perumaan. Kotiopiskelu vaatii vanhemmilta paljon. Kaupassa ei uskalleta käydä vaan tilataan ostokset eikä aina osaa ennakoida tarpeeksi hyvin, joten ruuasta monesti niukkuutta.

Erityisesti kevätpuolella kriisillä oli suuria vaikutuksia lapsiperheiden palveluihin neuvoloissa, kouluissa, varhaiskasvatuksessa ja oikeastaan joka puolella. Keväällä suuria ongelmia seurasi katkoksesta lähes kaikkien palveluiden tarjonnassa käytännössä yli yön varoitusajalla. Seuraavassa tarkastellaan perheiden antamien vastausten perusteella palveluiden saatavuuteen liittyviä muutoksia kriisin aikana (aiheesta ks. myös Kestilä, Härmä & Rissanen 2020).

Kyselyssä pyydettiin merkitsemään, jos perheellä on kokemusta ennalta määritellyistä muutoksista palveluihin (ja kohta ”muu”). Kaikkiaan 577 merkitsi kysymykseen jotain. Tämän perusteella noin neljännes perheistä olisi selvinnyt koko koronasta ilman, että heidän sosiaali- ja terveystuoluihinsa olisi tapahtunut merkittäviä muutoksia. Arvio on kysymistavan takia karkea. Kaikkiaan mainintoja oli 1 084, mikä tarkoittaa 1,9 muutosta jokaista vastannutta kohden.

Taulukossa 7 on esitetty, miten vastaukset (1084) jakaantuvat vaihtoehtojen kesken. Perutut vastaanottoajat olivat yleisin muutos, ne mainittiin yli kolmasosassa vastauksista. Vain hieman pienempi osuus liittyi varattujen aikojen siirtymiseen. Vajaa viidesosa kertoo vastaanottojen toteutuneen verkko-yhteyksin. Verkkoasioinnin suuri osuus kertoo myös reagoinnista tilanteeseen. Suurin osa maininnoista menee ymmärrettävästi suurta osaa perheistä koskettaville palveluille.

Toisessa sarakkeessa mainintojen määrää on verrattu koko kyselyn vastaajajoukkoon (n=782). Kyselyn perusteella lähes puolella perheistä oli peruuntunut jokin vastaanottoaika. Riskiryhmiin kuuluvilla osuus oli selkeästi korkeampi kuin muilla. Kyselyssä ei tarkennettu kenen aloitteesta aikoja oli peruttu eikä sitä, olivatko ne yksityisellä tai julkisella puolella. Aikojen siirtyminen oli lähes yhtä yleistä. Neljäsosa vastaajista ilmoitti jonkin vastaanoton toteutuneen verkko-yhteyksin. Kysymys ohjasi pohtimaan vaikutuksia koko kriisin ajalta, joten suurelta osin osuudet eivät ole yllättäviä.

4 % vastaajista sanoo lastensuojelun sosiaalityöntekijän tavoittamisen vaikeutuneen. Osuus on käytännössä sama kuin lastensuojelun avopalveluiden asiakkaiden osuus alaikäisistä lapsista. Tämä vihjaa siihen suuntaan, että vaikeudet lastensuojelun työntekijän tavoittamisessa olivat olleet hyvin yleisiä asiakkaiden parissa (ks. myös Tiili ja muut 2020). Tilanne oli samankaltainen kotipalvelun kohdalla: sen saannin vaikeutumisesta kertoi yhtä suuri osuus perheistä kuin niitä perheistä ylipäänsä saa. Täydentävissä kommentteissa oli huomautuksia myös siitä, että joidenkin palveluiden saatavuus oli niin heikkoa jo ennen kriisiä, että sen vaikutuksia on vaikea arvioida.

Taulukko 7. Kriisin vaikutukset perheiden palveluihin. Kunkin palvelun osuus kaikista maininnoista ja kunkin palvelun maininneiden osuus kaikista kyselyyn vastanneista.

MERKITSE, JOS KORONAKRIISILLÄ ON OLLUT SEURAAVIA VAIKUTUKSIA PERHEENNE LASTEN PALVELUIHIN	OSUUS KAIKISTA MAININNOISTA, PROSENTTIA	OSUUS KOKO VASTAAJAJOUKOSTA PROSENTTIA
Varattuja aikoja vastaanotolle (esim. lääkäri, hammaslääkäri, neuvola, kuntoutus) on peruuntunut	34 %	46 %
Varattuja aikoja vastaanotolle on siirtynyt	31 %	42 %
Vastaanotto on toteutunut verkko-yhteyksillä	18 %	24 %
Kouluterveydenhoitajan, -kuraattorin tai -psykologin tavoittaminen on vaikeutunut	9 %	12 %
Kotipalvelun saaminen on vaikeutunut	5 %	6 %
Lastensuojelun sosiaalityöntekijän tavoittaminen on vaikeutunut	3 %	4 %

Vastausten perusteella palveluihin kohdistuneet vaikutukset vaikuttavat niin merkittävältä kuin niiden saattoi olettaa olevan. Palveluiden saatavuuden suhteen pahin vaihe on jo ohi, ainakin toistaiseksi. Kevään kyselystä saattoi lukea paljon erittäin ongelmallisista tilanteista, joissa perhettä vahvasti tukevat palvelut lakkasivat toimimasta. Tilanteissa avun vähentynyt tarjonta vastasi lisääntyvään kysyntään, tämä huomio tehtiin myös Tampere Junior -ohjelman kyselyn perusteella (Viitasaari, 2021). Lisääntynyt tarve ja vähentynyt tarjonta yhdistettynä vähäisempään tietoon itse viruksesta teki kaikesta päätellen huomattavasti pahempaa jälkeä kuin mitä syksyllä on nähty. Terveysongelmista jo valmiiksi kärsivien tilanne tuotti kyselyiden perusteella akuutteja ongelmia ja huolta – ei ainoastaan niin sanottua hoitovelkaa.

Selviytymismoodin jälkeen

Alkaa jo tehdä mieli palata normaaliin. Uutuuden viehätys meni jo. Ei jaksaisi joka nuhasta säikähtää. Haluan lasten leirit takaisin.

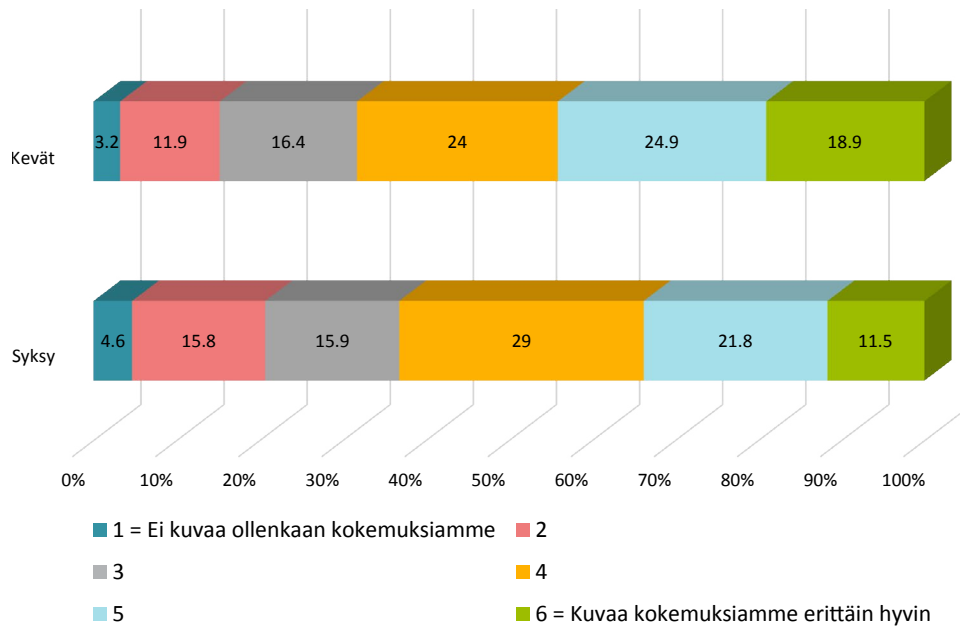
Kyselyssä esitettiin joukko väittämiä ja pyydettiin vastaajia ottamaan niihin kantaa kuusiportaisella asteikolla. Asteikon päälle oli annettu selitykset: ei kuvaa ollenkaan kokemuksiamme (=1) ja kuvaa kokemuksiamme erittäin hyvin (=6). Lisäksi oli tarjolla vaihtoehto ”en osaa sanoa /ei koske meitä”. Osa väittämistä oli samoja kuin kevään kyselyissä. Näihin monivalintakohtiin vastasi 780 henkilöä eli käytännössä kaikki kyselyyn vastanneet. Koronakyllästymistä ja viranomaisohjeiden noudattamista koskevien väitteiden jakaumat esitettiin jo aiemmin.

Poikkeustila haittasi keväällä enemmän – ja siitä myös nautittiin enemmän

Korona ei ole juurikaan vaikuttanut arkeen negatiivisesti. Oikeastaan etätöön tekeminen on mahdollistanut sen, että aamut ovat rauhallisempia ja kiireettömämpiä, sillä työmatkoihin ei ole mennyt aikaa.

Sekä keväällä että syksyllä esitettiin väite, että korona on vaikeuttanut perheen elämää. Molemmilla kerroilla esitettiin väite myös siitä, että perhe on nauttinut ajan poikkeuksellisuudesta. Yllä oleva lainaus on juuri sellainen, joita kevään kyselyssä oli melko paljon, vaikka aika olikin hankalaa useimmille. Etätö ei ole vähentynyt, mutta yllä olevan kaltaisia huomioita ei enää kirjoitettu yhtä paljon. Keväällä paljon käytettyjä ilmaisuja, kuten ”oma aika” tai ”yhteinen aika” ei käytetty syksyllä enää lähellekään yhtä tavanomaisesti.

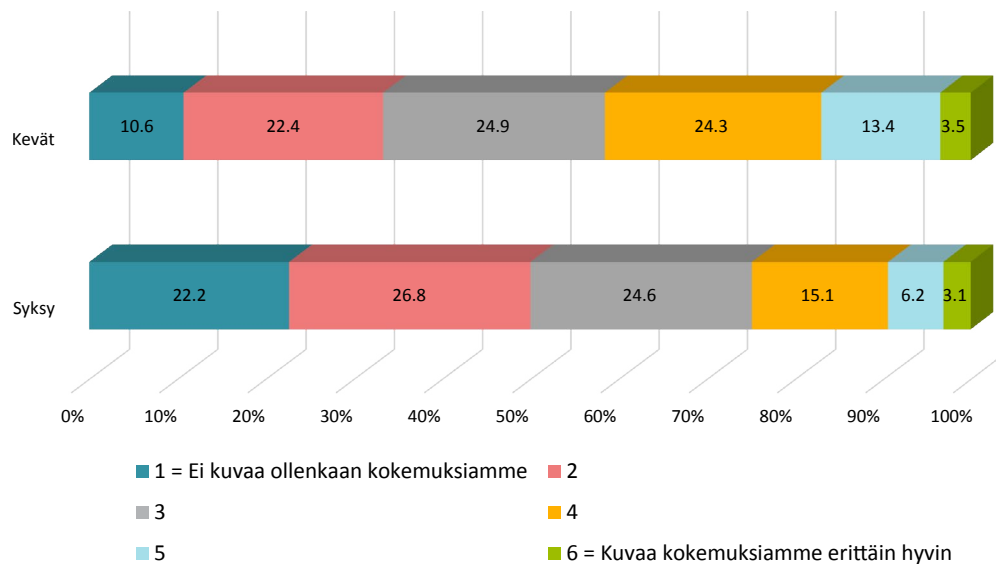
Kriisin pitkittyminen on haalistanut sävyjä sekä haitoista että hyvistä puolista. Haittojen väheneminen on erittäin luontevaa sikäli, että syksyllä ei palattu kevään kaltaiseen sulkuun etäkouluineen ja ravintoloiden sulkemisineen. Avovastausten perusteella, niin keväällä kuin syksyllä, koulun ja varhaiskasvatuksen toteutuminen perinteiseen tapaan on tuonut arkeen sujuvuutta.

Kuvio 6. Korona on vaikeuttanut perheemme elämää / Korona on vaikeuttanut perheemme elämää syksyllä 2020. Vertailu kevät ja syksy. Prosenttia vastanneista (n=2509/780)

Toisaalta myös poikkeusajasta nauttivien osuudet olivat selvässä laskussa. Siirtymää ei-nautittavaan päättyyn oli lähes viidenneksen verran. Tämä siirtymä houkuttaa tulkintoja enemmän kuin edellä esitelty. Aiemmin mainittu kyllästyminen koko asiaan on varmasti merkittävä tekijä. Avoimien vastausten perusteella myös vuodenajan pimeys vaikutti. Jumppavideoiden ja ”kansallispuistot tutuksi” -teemojen kulta-aikakin taisi mennä jo. Keväällä vastauksissa toistui kaksi teemaa: yhteinen aika ja kiireettömyys silloin, kun tilanteessa nähtiin jotain hyvääkin. Syksyllä nämä olivat ehkä menneet jo ”kehykseen” niin, että etätyön viehäytys ei enää tullut mieleen päivittäin. Kevätpuolella tilanteen nautittavuus ei ollut marginaalinen ilmiö. Jos taloudessa oli puskuria ja etätyöt mahdollisia, aika näyttäytyi ulkoa ohjattuna dowshiftauksena, josta oli helppoa löytää valoisia puolia. Jaksamisen kannalta oli jälkikäteen ajatellen hyvä, että harva ajatteli savottaa vuoden mittaiseksi, ja moni varmasti ajatteli lomailevansa täysin normaalisti kesällä. Toisaalta ne, jotka tilanteesta kärsivät, kärsivät siitä huomattavan paljon.

Jos ja kun rajoitukset joskus poistuvat, jolloin kiire taas lisääntyy ja yhteinen aika vähenee, silloin viimeistään huomataan nekin hyvät asiat poikkeusajassa, joihin ei nyt kiinnitä huomiota.

Kuvio 7. Olemme nauttineet ajan poikkeuksellisuudesta. Vertailu kevät ja syksy. Prosenttia vastanneista (n=2509/780).

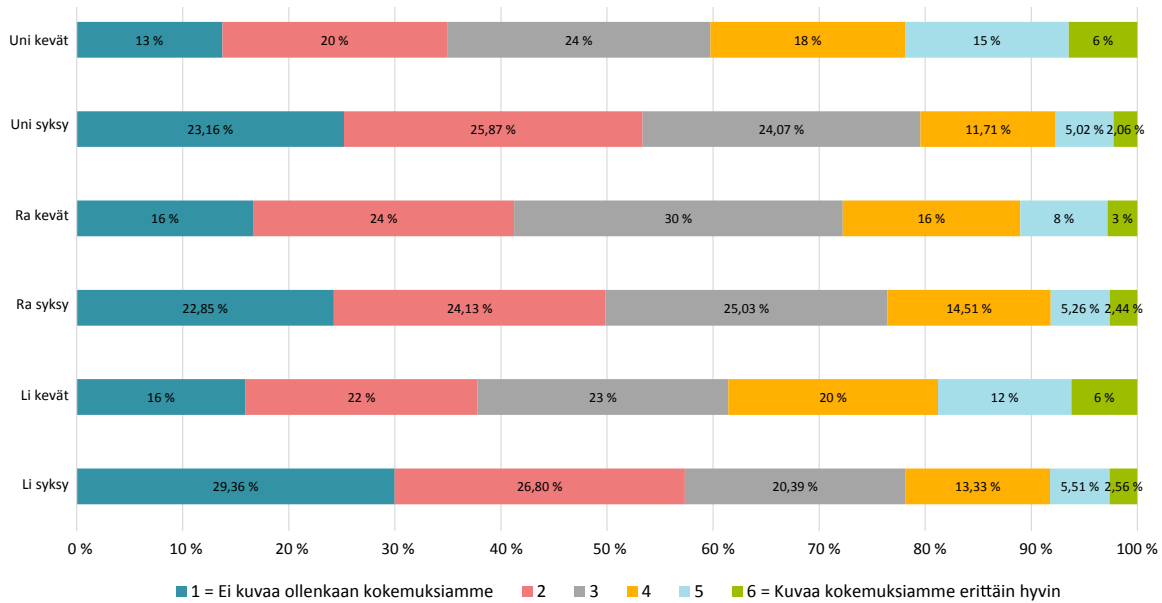
Liikunta, ravinto ja uni – liike huonompaan suuntaan

Vanhempana stressaa ja tulee syötyä enemmän herkkuja eikä työpäivän jälkeen pimeä sää houkuttele ketään ulkoilemaan. Uimahallit ym eivät houkuttele rajoitusten vuoksi. Tuntuu väärälle mennä.

Keväällä toistetuissa kyselyissä arviot kriisin vaikutuksista liikunnan määrään, ravinnon terveellisyteen ja uneen eivät olleet kovin dramaattisia. Kevään edetessä tilanne parantui hieman (alla olevassa kuvassa negatiivisemmat huhtikuun luvut). Vasankari (ja muut, 2020) havaitsivat lasten liikunnassa merkittävän pudotuksen, jonka ajoitus viittasi selvästi etäkoulun aiheuttamaan muutokseen.

Syksyä kohden suunta oli kääntynyt kyselyssämme jokaisessa kolmessa kysytyssä asiassa. Liikunnan määrää arvioitaessa kolme neljästä ei katsonut sen lisääntyneen, eikä unen määrää arvioitaessa tilanne ollut parempi. Avomissa kysymyksissä oli viittauksia liikunnan vähenemiseen, samoin muutamia viittauksia univaikeuksiin. Lisääntyneeseen liikuntaan ei käytännössä viitattu lainkaan, mutta etätöiden mahdollistamaan lisääntyneeseen uneen oli joitain viittauksia.

Unta ja ravintoa koskevien väittämien kohdalla En osaa sanoa -vaihtoehtoa valittiin eniten ja myös hieman useammin kuin keväällä, enimmillään 8 % vastaajista. Alla olevaan kuvioon liittyvät väitteet esitettiin positiivisessa muodossa.

Kuvio 8. Poikkeusaikana olemme nukkuneet paremmin/ Syksyn aikana olemme nukkuneet paremmin kuin yleensä; Poikkeusaikana olemme syöneet terveellisemmin /Syksyn aikana olemme syöneet terveellisemmin kuin yleensä; Poikkeusaika on lisännyt liikuntaa perheessämme/ Syksyn poikkeusaika on lisännyt liikuntaa perheessämme. Vertailu kevät ja syksy. Prosenttia vastanneista (n=2509/780) en osaa sanoa vastaukset poistettu.

Terveys- ja kuntotilanteesta on saatu kyselyämme tukevia uutisia. Yleisradion uutisen (9.12.2020) perusteella vuonna 2020 Move-testin tulokset heikkenivät mitä ilmeisimmin (myös) koronavirukseen liittyvistä syistä. Helsingin Sanomien (18.1.2021, myös YLE 25.2.) uutisen perusteella suurimmista urheilun lajiliitoista on kadonnut kymmeniä tuhansia harrastajia. Kaikki liikunta ei tietenkään tapahtu seuroissa, mutta tämän suuruusluokan luvuilla on jo varmasti merkitystä. Ravinnon ja unen muutoksia nämä uutiset eivät kovin suoraan selitä.

Näiden jakaumien tulkinta riippuu paljon siitä, miten jyrkimmin väitteen kieltävät vastaukset tulkitaan. Tarkkaan ottaen kysymyksessä tiedusteltiin liikunnan, unen ja ravinnon muutosta parempaan. Se, että vastaaja kieltää tämän, ei tarkoita, että muutosta olisi tapahtunut toiseen suuntaan. Yhdessä avoimien vastausten ja muiden asiasta tehtyjen havaintojen kanssa tarkasteltuna se vaikuttaa kuitenkin uskottavalta tulkinnalta. Kokko (ja muut 2020) esittävät, että keväällä 2020 reilu kolmasosa nuorista olisi vähentänyt liikkumista. Sama reilu kolmasosa huhtikuun kyselyyn vastanneista sanoi, että väite liikunnan lisääntymisestä ei vastaa ollenkaan heidän kokemustaan (vaihtoehdot 1,2). Kokko (ja muut 2020) esittävät myös, että kevään poikkeusaika polarisoi liikuntatottumuksia. Myös FinSote-tutkimuksen ennakkotietojen perusteella liikunnan arvioidaan vähentyneen useammin kuin lisääntyneen. Liikunnan arvioi lisääntyneen 15 % vastaajista ja vähentyneen 22 % vastaajista, perusjoukkona olivat 20 vuotta täyttäneet suomalaiset.

Kysymys esitettiin samassa muodossa kuin keväällä ja muutos sieltä syksyyn oli suuri ja tapahtui kolmessa asiassa samaan suuntaan. Tulkintaa siitä, ettei kyse ole vain positiivisen muutoksen puutteesta, tukevat monet luonnehdinnat avoimissa vastauksissa. Kysymys on tietenkin myös vastaajien arvioista, jotka voivat olla epätarkkoja ja koskea vaihtelevasti aikuisten ja lasten elämäntapoja.

Jos jotain positiivista haluaa vastauksissa nähdä, niin ihmiset vaikuttavat kaipaavan liikuntaa, niin omaehtoista kuin seuroissa tapahtuvaa. Negatiivisesti tulkittuna on aihetta huolestua siitä, että koronan aiheuttamaa laskua ruumiillisen hyvinvoinnin ja liikunnan saralla maksellaan pitkään (myös Vasankari ja muut 2020).

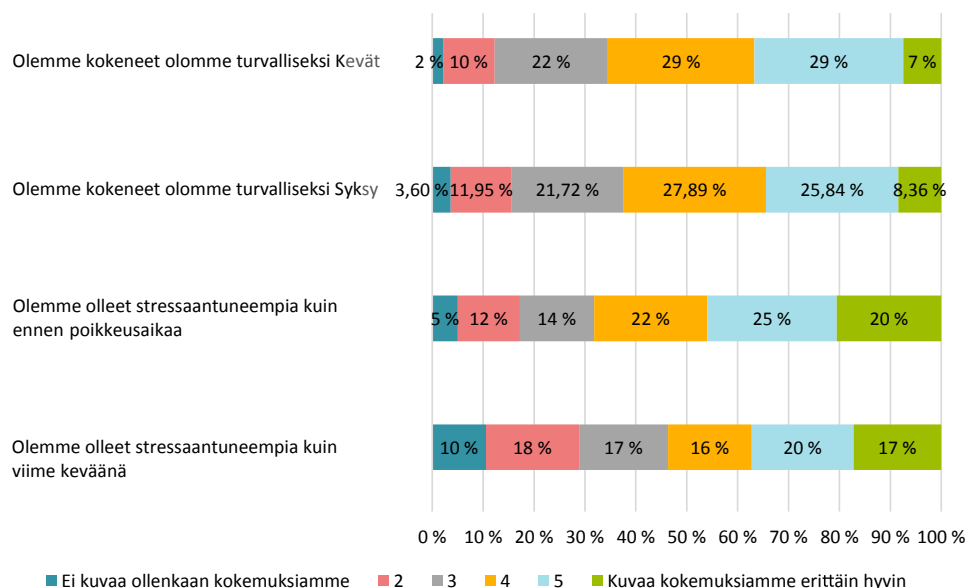
Turvallisuuden tunne ennallaan, mutta stressitasot korkealla

Jatkuva huoli ja stressi siitä mihin tilanne on menossa, on tuottanut paljon stressiä vanhemmissa. Tämä on enemmän työhön liittyvää painetta, joka luonnollisesti näkyy kotona. Vanhemmat on poikkeusolojen takia joutuneet tekemään enemmän töitä ja se on näkynyt kyllä lapsissa aika paljon. Toisaalta meillä on puhuttu paljon koronasta ja sen tuomista huolista ja se on selvästi helpottanut lasten oloa. Tosin vanhemmille on raskasta kannatella töissä ja kotona. Vanhemmat on jo todella poikki ja väsyneitä koko koronaan.

Elämä on jatkuvaa epävarmuutta, milloin jollain koskee kurkkua ja koko pakka leviää. Sitten yrität varata koronatesti aikaa samalla kun hoidat omia töitä teamsissä.

Vastaajien kokema turvallisuuden tunne oli jotakuinkin samalla tasolla kuin keväällä. Tilanne syksyllä ei ollut kuitenkaan samankaltainen. Arki oli vapaampaa, suojavälineitä ja testauksia oli käytössä enemmän ja viruksestakin oli tietoa. Kokonaisuutena katsoen vastaajat kokivat olonsa yleisemmin turvalliseksi kuin turvattomaksi, mutta oletettavasti hieman eri perustein.

Stressaantumista koskeva kysymys asetettiin eri tavalla. Kysymyksen muotoilun huomioiden vastaukset ilmensivät stressin kumuloitumista kriisin edetessä. Selkeää oli, että vastaajat kertoivat keväällä olevansa stressaantuneempia kuin ennen kriisiä. Poikkeusaikaan liittyi myös stressiä vähentäviä asioita, mutta kokonaisuutena stressin sanottiin lisääntyneen. Syksyllä vastaajia pyydettiin vertaamaan stressaantumistaan edelliseen kevääseen, ja tulosten perusteella stressitasot olivat enemmän pienessä nousussa kuin laskussa.

Kuvio 9. Turvallisuuden tunne ja stressaantuneisuus, vertailu kevät ja syksy. En osaa sanoa -vastaukset poistettu. Prosenttia vastanneista (n=780).

Pitkittyvän kriisin kumuloituvat vaikutukset näkyivät kyllästymisenä ja stressin kaltaisina ilmiöinä. On luontevaa ajatella, että stressi ja kyllästymisen puolestaan vaikuttavat omalta osaltaan siihen, että liikunnan, unen ja ravinnon suhteen ei jakseta olla erityisen tarkkana. Turvallisuuden tunne ei sinällään heikentynyt, negatiiviset vaikutukset olivat pikemminkin yhteydessä kriisin pitkittymiseen.

Työ ja perhe sopivat kohtuullisesti samaan kalenteriin

Lapsen jatkuvan kausinuhan vuoksi, emme voi viedä tätä päiväkotiin pienimmänkin oireen vuoksi. Tämä on lisännyt poissaoloja töistä ja jännitteitä esimiehen kanssa niin itselleni kuin miehelleni.

Lapsilla on jatkuvasti pientä nuhaa ja se stressaa, kun ei voi viedä lapsia hoitoon ja joutuu jäämään pois töistä. Samanaikaisesti töihin ei saada sijaisia ja se kuormittaa työkavereita ja aiheuttaa painetta palata töihin mahdollisimman nopeasti.

Erittäin ahdistavaa ilmoittaa töihin, että päiväkoti-ikäinen lapsi on taas nuhassa.

Kuuntelemme öisin lasta, että "röhkiikö", ei kai ole tulossa kipeäksi.

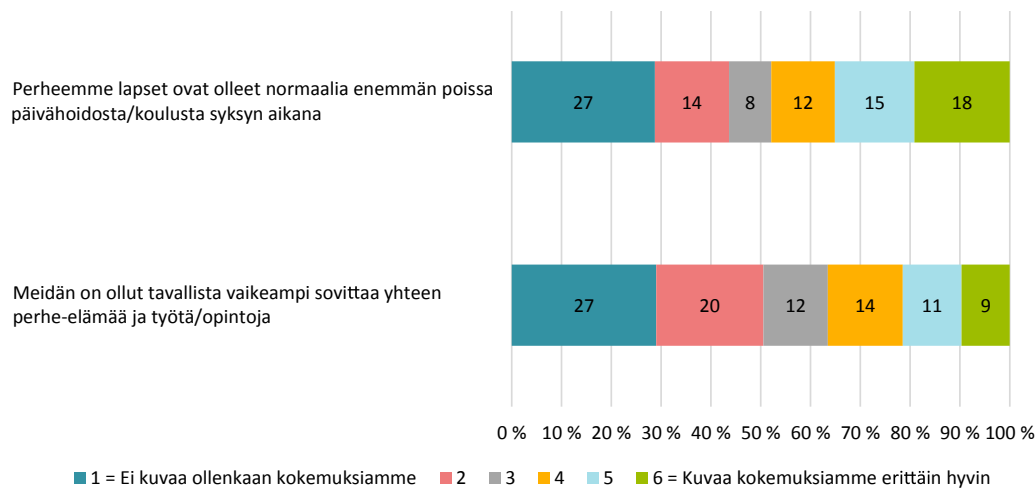
On ollut helpompaa, kun lapset ovat saaneet olla tarhassa ja on saanut rauhan tehdä päivisin etänä töitä.

Stressin määrä vähäisempi kuin keväällä, koska koululainen on saanut käydä koulussa eikä ole ollut etäkoulua.

Minulle on ollut vain ja ainoastaan ihanaa olla kotona etätöissä kaiket päivät, kun lapsi voi olla lyhyempiä päiviä päiväkodissa, kun mun työmatkoihin ei tarvitse varata aikaa.

Syksyn myötä kouluissa ja päiväkodeissa astuivat voimaan tarkat ohjeet siitä, että pienimmätkin oireet estävät lapsen osallistumisen. Koulut ja varhaiskasvatus toivat useimmille kaivattua rytmiä arkeen mutta tiukoin ehdoin. Poissaoloja kertyi varuillaanolon takia, ja vastaavasti varuillaanolo vähensi tavallisesti kiertäviä tauteja.

Vastaajille esitettiin väitteet: "Perheemme lapset ovat olleet normaalia enemmän poissa päivähoidosta/koulusta syksyn aikana" ja "Meidän on ollut tavallista vaikeampi sovittaa yhteen perhe-elämää ja työtä/opintoja".

Kuvio 10. Poissaolot varhaiskasvatuksesta ja koulusta sekä työn ja perheen yhteensovittaminen toisen aallon aikana. En osaa sanoa -vastaukset poistettu. Prosenttia vastanneista (n=780).

Osalla perheistä lasten poissaolo päivähoitosta tai koulusta lisääntyi, mutta suuremmalla osalla suunta oli toinen. Kokonaisuutena työn ja perheen yhteensovittaminen näytti olevan harvoja hyviä asioita kriisissä edelleen. Avomissa vastauksissa oli huomattavissa yhtenä toistuvana teemana kamppailu varhaiskasvatuksen/koulun ja töiden välillä, edellä olevat lainaukset ovat näistä hyviä esimerkkejä.

Monivalintakysymyksen antama positiivinen kuva oli yllättävä ajatellen sitä, miten paljon kuvattiin jatkuvaa varuillaanoloa pienimmänkin nuhan varalta. Tämä on varmastikin minimihinta lähiopetuksesta. Etätöiden yleistymisen ja lähiopetukseen palaaminen näyttivät painavan kokonaisuudessa kuitenkin enemmän. Yksi koronasyksyn ilmiö olivat siitä huolimatta karanteenit, testitulosten odottelu ja pelonsekainen lastenhuoneen kuuntelu. Tasapainoilu työtehtävien, kollegoiden ja esimiesten ja toisaalta lasten tarpeiden välillä nousi esille myös usein ja toisella tavalla kuin keväällä, jolloin kamppailua käytiin enemmän kodin neliöistä, laitteista ja nettiyhteydestä.

Kyllä kyllästymiselle, mutta myös viranomaisohjeille

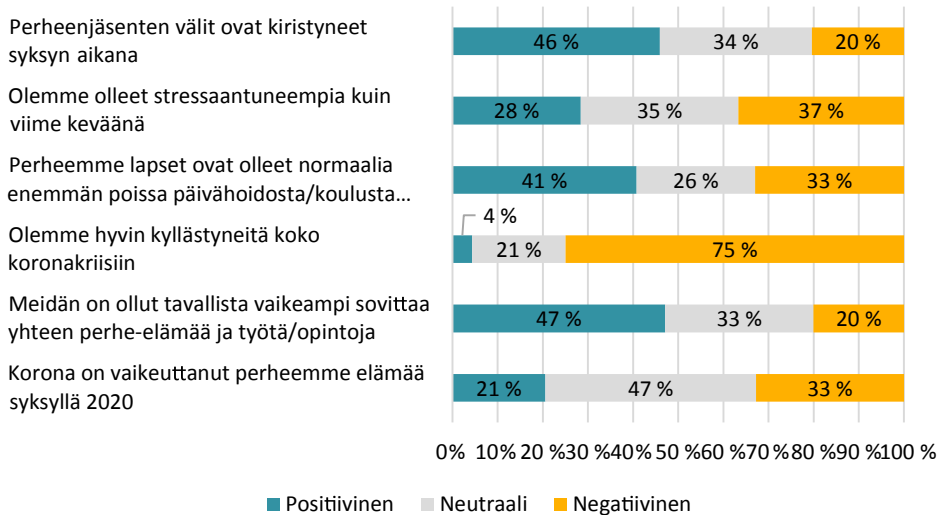
Työnteko on vaikeutunut, koska lapsi ei ole iltapäiväkerhossa. Karanteenijakson ja etäkoulun aikana työnteko oli hyvin haastavaa. Työpaikan ilmapiiri myös heikentynyt etätöiden takia. Oma vointi heikentynyt epäterveellisen ruokailun ja vähäisen liikunnan takia.

Seuraavassa kuusiportainen asteikko on jaettu kolmeen yhtä suureen osaan, ja ne on nimetty negatiiviseksi, neutraaliksi ja positiiviseksi. Jako on tehty välittämättä siitä, että kysymyksen sanamuodoissa ei ollut sanallisessa muodossa sekä negatiivista että positiivista vaihtoehtoa. Kuvioissa ovat kaikki syksyn kyselyn väittämät niin, että negatiiviseen (esim. meidän on ollut tavallista vaikeampi sovittaa yhteen perhe-elämää ja työtä/opintoja) väittämään tullut negatiivinen reaktio on käännetty positiiviseksi taulukon luennan helpottamiseksi. Vihreä viittaa positiiviseen ja punainen vastaavasti negatiiviseen.

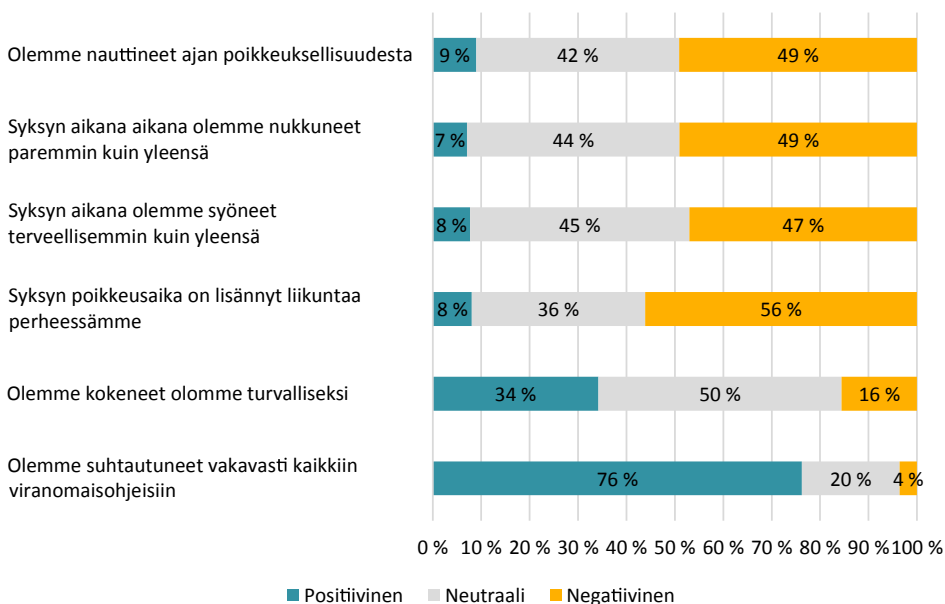
Tulkinta on tehty mukaillen yleistä käsitystä asioista: esimerkiksi lisääntynyt liikunta ja uni tulkitaan positiiviseksi asiaksi.

Kyllästymiselle ei voi enää mitään. Mutta toisaalta kyllästymisestä huolimatta arjen asiat eivät ole romahtaneet, jotkin ovat jopa hyvällä mallilla. Kriisin aikana on aiheestakin kannettu huolta esimerkiksi perheväkivallan lisääntymisestä. Kansalaispulsssi-kyselyn perusteella huoli perheväkivallasta koskettaa noin puolta prosenttia ihmisistä.

Tämän kyselyn antama kuva perheiden jaksamiskyvystä oli kuitenkin melko positiivinen, kuten oli keväälläkin. Työn ja perheen yhteensovittaminen, etätömahdollisuudet ja perheen sisäiset suhteet vaikuttivat kokonaisuutena paremmilta. Työn ja perheen yhteensovittamisen suhteen digiloikka vaikuttaa myös menneen oikeaan suuntaan ja onnistuneesti. Myös viranomaisohjeiden noudattaminen vaikutti olevan edelleen kohtuullisella tasolla.

Kuvio 11. Väittämien jakaumat jaettuna kolmeen osaan, en osaa sanoa = neutraali. Negatiivissävytteiset väittämät, joissa negatiivinen reaktio on kuviossa positiivinen. Prosenttia vastanneista (n=780).

Kuvio12. Väittämien jakaumat jaettuna kolmeen osaan, en osaa sanoa = neutraali. Positiivissävytteiset väittämät, joissa positiivinen reaktio on kuviossa positiivinen. Prosenttia vastanneista (n=780).

Kyllästyminen, stressi ja liikunnan määrän muutokset puolestaan vilkkuivat punaista ja selvästi. Yhdessä peruuntuneiden lääkäriaikojen kanssa näiden voi aiheesta katsoa kasaavan tulevaisuuteen muutakin kuin rahallista velkaa. Koronakyllästyminen ja hyvien puolien haaleneminen yhdessä liikuntatottumusten kanssa muodostivat karuimman osan taulukosta. Olivatko kyllästyminen ja väsyminen vähentyneen liikunnan syitä, on toinen kysymys. Ajatus ei ole ainakaan mahdoton. Jaksamiseen liittyvien asioiden ohella on olennaista huomioida koko ajan kriisin taloudelliset vaikutukset.

Aalloilla oli väliä ja eroa

Keväällä koimme vahvaa yhteenkuuluvuutta eikä aika käynyt pitkäksi, vaikka oltiin vain omalla porukalla. Kotona vietetyn kevään ja kesän jälkeen syksyn myötä kaikki ovat kaivanneet sosiaalisia kontakteja - niitä on onneksi lapsille ollut koulussa ja jonkin verran ihan lähimmän perhepiirin kesken. Kevään poikkeustila ja totaalinen pysähdys tuntui turvallisemmalta kuin tämänhetkinen pitkälti ihmisten oman harkintakyvyn varassa oleva tilanne. Tuntuu turvattomammalta, kun näkee vain osan ihmisistä noudattavan suosituksia... Lähiopetuksessa oleminen on lasten hyvinvoinnin ja koulunkäynnin kannalta hyvä asia mutta samalla pieni pelko tartunnasta kaivertaa koko ajan.

Tuntuu, että tähän reagoidaan liian hitaasti. Oma ajatus olisi, että voitaisiin sulkea yökahvilat yms, jotta tauti ei leviä ryyppäävien ihmisten keskuudessa.

Kyselylomakkeessa oli kolme avointa tekstikenttää. Yhdessä kysyttiin arjen muuttumisesta samoin sanoin kuin keväällä ja toisessa taloudellisista vaikutuksista, myös samoin sanoin kuin keväällä. Aiemmissa luvuissa olevat lainaukset ovat näistä kysymyksistä. Kolmas avoin kysymys koski ensimmäisen ja toisen aallon eroja. Tässä luvussa olevat lainaukset ovat etupäässä vastauksia aaltojen eroa koskevaan kysymykseen, joka oli hieman johdattelua: *Koronan ensimmäinen ja toinen aalto poikkeavat toisistaan joissain keskeisissä arkea koskevissa asioissa. Keväällä kouluissa siirryttiin etäopetukseen laajasti ja harrastukset olivat lähes kokonaan tauolla. Syksyllä on tehty enemmän koronatestejä ja koulut ovat olleet lähiopetuksessa. Keväällä menttiin valoa kohti, nyt pimeyttä. Mitkä ovat perheenne kannalta olennaisimmat erot kriisin ensimmäisen ja toiseen aallon välillä (kevään ja syksyn välillä)?*

Yksi näiden kyselyiden erityinen piirre on ollut, että vastaajat halusivat kertoa asioista myös omin sanoin. Kysymykset oli mahdollista ohittaa, mutta tähänkin kysymykseen saatiin yli 520 vastausta, eli kahdelta kolmasosalta kyselyyn vastanneista.

Aalloilla on eroa, ei kaikille mutta lähes kaikille. Kysymyksessä olleet esimerkit ennakoivat tai johdattivat kuvauksia. Lähiopetuksen merkityksen saattoi kevään perusteella hyvin ennustaa, kuten myös pimeyden ja kosteuden merkityksen. Kevään kysely osoitti, miten asumisjärjestelyt ja fyysiset puitteet vaikuttivat siihen, miten tukalaksi ihmiset tilanteensa kokivat. Syksyllä rajoitusten ollessa väljemmät tämä ei ollut enää niin määräävä piirre.

Aalloilla ei ollut ainoastaan eroa, vaan syksyn kokemus rakentui kevään päälle. Sen kokemukset tulivat jo koetun lisäksi ja kuluttivat jo koeteltuja voimavaroja. Kevään kohonnutta vireystilaa vastasi alentunut vireystila myöhemmin, näin voisi tulkita (tosin tässä tapauksessa lähinnä keittiöpsykologian perinteestä käsin). Kesä välissä antoi tilaa elää normaalisti, mutta toisaalta toinen aalto toi mukanaan myös pettymyksen. Syksyn kyselyn vastauksissa näkyy epäusko ja -toivo tilanteen vain pahentuessa. Keväällä huiput olivat korkeammalla ja laaksot matalammalla. Keväällä pelättiin, mihin tämä johtaa, syksyllä epäiltiin johtaako tämä mihinkään. Syyspuolella voidaan jopa puhua apatiasta, jossa sävyt himmenivät yhtä matkaa luonnon sävyjen kanssa. Keväällä tapahtumien nopeus yllätti, syksyllä kaiken paitsi tartuntamäärien kasvun hitaus turhautti. Keväällä tuntui, että kaikki ovat samassa veneessä. Syksyllä tuntui, että jotkut ovat enemmän samassa veneessä kuin toiset. Syyspuolella selvittiin passiivisemmin mutta ehkä keskimäärin paremmin.

Asutaan maalla, paljon tilaa ympärillä, eikä riskiryhmäläisiä lähipiirissä. Osa olla kiitollinen siitä, että päästään tässä helpolla.

Keväällä usko, että tämä loppuu, mutta nyt vähän usko loppuu.

Jaoin kuvaukset karkeasti sellaisiin, jossa syksy kuvattiin helpommaksi kuin kevät, sekä neutraaleihin ja sellaisiin, joissa syksy kuvattiin raskaampana kuin kevät. Tällä karkealla jaottelulla luonnehdinnoista hieman yli 40 % oli sellaisia, joista saattaa päätellä syksyn olleen kevättä helpompaa. Päinvastainen kanta on luettavissa hieman yli neljäsosasta. Vajaa kolmannes ei tee eroa aaltojen välille niiden raskauden tai helppouden suhteen. Syksyn kevättä helpommaksi arvioivien etumatka oli selvä, mutta yli sata vastausta voitiin tulkita niin, että syksy oli kevättä raskaampaa.

Jos keväällä positiivissa luonnehdinnoissa jyräsivät kiireettömyys ja yhteinen aika, syksyllä lähiopetus oli selkeästi johtava teema. Harrastuksiin liittyviä mainintoja oli myös paljon, usein opetuksen kanssa samassa paketissa. Muut luonnehdinnat liittyivät tottumiseen, oppimiseen ja yleisesti tavallisempaan arkeen, josta marraskuussa saattoi vielä puhua. Lähiopetus ja varhaiskasvatus palauttivat arkeen sen rytmin, jossa asiat tapahtuvat ajallaan ja paikallaan. Tämän selkeyden hajoaminen, paikoiltaan siirtyminen, oli kevätpuolella selkeästi kuormittavaa. Lähiopetuksen vankka kannatus näkyi myös aiemmin esitellyn kysymyksen jakaumissa (ks. kuvio 1). Hyvin vähän muuta hyvää syyspuolelta ei sitten löytyikään. Talouden näkökulmasta kouluruokailulla oli sama suuri rooli kuin keväällä mutta toiseen suuntaan. Kasvomaskien jakelussa kunnat vaikuttivat onnistuneen paremmin kuin kouluruuan jakelussa keväällä. Maskien taloudellisesta rasituksesta oli harvoja hajamainintoja, ei mitään kouluruokailuun verrattavaa. Syksy oli myös karanteenien ja paikallisten etäopetusten aikaa, lähiopetuksessa oltiin pääasiallisesti ja peruskouluissa, mutta ei poikkeuksetta.

Perheemme hyvinvointiin on vaikuttanut valtavasti se, että lapset saavat olla koulussa ja päiväkodissa. Keväällä kun lapset olivat kotona ja samaan aikaan piti yrittää tehdä töitä kotona, se oli kaikille hyvin uuvuttavaa ja raskasta. Onneksi syksy on ollut erilainen.

Koulujen avoinna pysyminen on ollut selkeä parannus viime kevääseen. Hyvä, että myös harrastukset ovat voineet syksyllä jatkua. Koulu ja aktiviteetit tuovat rytmiä arkeen. Myös oppimistulokset ovat parempia, kun lapset saavat lähiovetusta.

Luojalle kiitos koulut ovat auki!!!!!!!!!!!!!!!

Tärkeää jo oleellista on, että syksyllä ollut lähiovetus ja lapsi saa ruokaa koulussa. Se on ollut merkittävästi helpottava ja hyvä asia.

Koulunkäynti on ehdoton koko perheen mielenterveydelle.

Nyt osaamme toimia paremmin, tiedämme tarkemmin mistä on kysymys. Tästä on muodostunut meille jo uusi rutiini.

Suurimmaksi osaksi koulut olivat lähiovetuksessa, mihin liittyvät huomiot olivat suurimmaksi osaksi positiivisia. Syksyn opetusjärjestelyt saivat osakseen myös negatiivista palautetta, joka oli huomattavasti harvinaisempaa kuin lähiovetusta kiittelevä. Toisen asteen opiskelijat olivat olleet suuren osan ajasta etäopetuksessa, mikä myös näkyi ja kuului vastauksissa. Kriittisissä vastauksissa tartuntojen epäiltiin leviävän koulussa joko yleisesti tai sitten ainakin liian todennäköisesti oman perheen näkökulmasta.

Riskiryhmäläinen perheessä, joten lapset ovat kotikoulussa, koska muuta suojaa ei hallitus ja kaupunki järjestäneet. Todella rankkaa koko perheelle.

Jatkuva pelko koska lapset tuo koulusta tai hoidosta tartunnan ihmettelyä miksi koulut eivät ole etäopetuksessa vaan väkisin pidetään auki, se on suurin murhe.

Koska tilanne vain pahenee Suomessa eikä ajoissa tehdä kunnon rajoituksia ja esimerkiksi käynnistetä etäopiskelua vaan annetaan suuren osan niin aikuisista kuin lapsista altistua, rasittaa se niin lapsia kuin aikuisiakin. Mielenrauhaa lapsillekin toisi jos etäopiskelu aloitettaisiin.

Lukiolaisen abin elämässä tosi monet yhteiset abivuoden perinteiset ja yhteisölliset tapahtumat ovat peruuntuneet tai järjestetty jotenkin korvaavasti, joka on surettanut vanhempiana, että lapsi ei saa kokea niitä entiseen tapaan.

Vaikeinta syksyissä vaikutti kuitenkin olevan syksy itse ja se, että poikkeusaika vain jatkui ja jatkui. Kevään ja syksyn keveys ja raskaus perustuivat eri asioihin. Lähiovetus vertautui kevään etäjaksoon ja voittopuolisesti positiivisessa merkityksessä. Väsyminen, kyllästyminen ja apaattisuus puolestaan

kertoivat kriisin pitkittymisestä, pettymyksistä ja siitä, ettei oikein uskaltanut edes toivoa enää mitään. Tilanteeseen sopeutumista ei nähty juuri vaihtoehtona, sen sijaan odotettiin ulospääsyä. Ja kun se viivästyi ja tilanne meni vain huonompaan suuntaan, mieliala seurasi perässä. Tämä oli tilanne silloin, kun kysely oli auki.

Väsymistä kuvattiin esimerkiksi sellaisilla ilmaisuilla kuin ”pää hajoaa”, minkä saattoi tulkita ilmaisevan syvää kyllästymistä. Tällaisten ilmaisujen lisäksi oli viittauksia masennukseen, ahdistukseen, uupumukseen ja yleisesti mielenterveyteen.

Läheisen perheenjäsenen erittäin vakava korona keväältä vaikuttaa edelleen ja apua on haettu huhtikuusta asti, mutta sitä on hyvin vaikea lähes mahdoton saada. Toisen vanhemman uupumus ei tilannetta paranna.

Korona on pahentanut masennustani ja siten vaikeuttanut perheen arkea.

Perheen äidin opiskelu on vaikeutunut masennusoireiden vuoksi.

Nuoren mt-ongelmat on kotiinkäpertymisen myötä pahentuneet. Näkisin sosiaalisen kanssakäymisen mielialaa kohottavana, eikä sitä nyt ole.

Huomaan itsessäni univaikeuksia, masentuneisuutta.

Keväällä heikoimpaan asemaan joutuneet perheet olivat pulassa tilanteen äkillisyyden ja yllätyksellisyyden vuoksi. Usein toistuva ilmaus kuvasi seinien kaatuvan päälle. Syksyn ongelmat liittyivät enemmän siihen, ettei äkillistä muutosta parempaan ollut juuri aihetta toivoa. Kysymys oli kuitenkin todennäköisimmin samankaltaisista perheistä, joiden elämän sujuvuus on hauraampaa kuin muilla.

Vastauksien mukaan syksyn hyvä puoli oli se, että kasvatusinstituutiot palasivat vanhaan ja totuttuun. Etätyö vaikutti ennemminkin lisääntyneen kuin vähentyneen. Kokonaisuutena elämä näytti ottaneen askeleen kohti normaalia, ja samalla keväällä yksityisen ja julkisen elämän välille tiukkaan vedetty raja hälveni edes hieman. Loppusyksy ja alkutalvi on vedetty monessa mielessä tyhjille katsomoille, mutta edes jotkin asiat toimivat.

Syksyn huonoimmat puolet liittyivät enimmäkseen tilanteen pitkittymiseen, syyskauden pimeyteen ja toivottomuuteen. Joillekin lähiopetus oli yhtä suuri ongelma kuin toisille ilo. Syksy oli erilainen kuin kevät. Yhteistä molemmille oli, etteivät ihmiset pohtineet tulevaa sopeutumisen kautta, vaan mielessä oli paluu tavalliseen ja menneeseen. Toiset olivat toiveikkaampia kuin toiset, ja toisilla oli voimia jäljellä enemmän kuin toisilla.

Konsensuksen hajoaminen

Syksy ei vienyt uskoa ainoastaan kriisin loppumiseen, vaan monelta myös uskon siihen liittyvään tietoon ja siitä kertomiseen. Tilanteen pitkittymisen myötä keväällä vallinnut hämmennys ja yksimielisyys tekivät tilaa ohjeiden kyseenalaistamiselle. Kevätpuolen vastauksissa oli tavallista pohtia koko maan talouden tulevaisuutta, vaikka oma talous olisi säästynyt kolhuilta.

Itse viruksesta tiedetään varmasti nyt enemmän, mutta siitä tiedetään myös todella monenlaisia asioita. Kuntien ja hallituksenkin saamat arvostukset olivat syksyllä edelleen kohtuullisia, mutta kritiikki oli paikoitellen kovasanaista. Vastauksiin ilmaantui enemmän yksituumaisuuden hajoamisesta kertovia ilmaisuja. Samalla tulkinnat rajoitustoimien tarpeellisuudesta hajoivat. Jokainen asiaa vähänkään seurannut oli tullut huomanneeksi jonkin kriittisen puheenvuoron.

Verrattuna kevääseen tässä pienemmässä aineistossa oli enemmän sellaisia vastauksia, joissa kiistettiin jokin rajoitustoimiin liittyvä näkökulma. Ja näkemyksiä riitti: korona oli kaikkea kausiflunssasta tappavaan tautiin ja huomiot toimenpiteistä sen mukaisia. Vaikka tulkinnat itse viruksesta olisivat kaukana toisistaan, koettu epäusko ohjeisiin ja niiden toimivuuteen oli omiaan lisäämään väsymystä ja turhautumista molemmiin puoliin. Oma lukunsa olivat vielä kanssaihminen toimintaan liittyvät tyytymättömät huomiot.

THL ja STM mielivalta ja niiden suora valehtelu stressaa eniten.

Turhautumista siitä, etteivät päättäjät ja asiantuntijat toimi riittävän tiukasti koronaa vastaan. Heidän vähättelevä asenne on myös saanut ihmisiä käsitykseen, ettei korona ole vakava tauti.

Jatkuva koronapaniikin lietsonta ja uhka lasten etäkoulusta lisäävät stressitasoja varsinkin toisella huoltajista.

Tuskastuttaa myös se, että perheen toinen aikuisista on muuttunut foliohattusalaliittoteoreetikoksi, joka epäilee koko koronan olemassaoloa ja skitsoilee toiselle aikuiselle, joka vie lapsia ohjeiden mukaisesti koronatestiin.

Nyt jo tiedetään enemmän, myös se, että kyseessä on influenssatyyppinen muuntautumiskykyinen virus, joka ei tule häviämään mihinkään. Tämän takia nykyiset rajoitukset ja panikointi ovat täysin turhia.

Korona virus jyllää, eikä varmasti ole häviämässä mihinkään pitkään aikaan. Ei tälle kukaan mitään mahda. Kannattaako nyt koko maan talous romuttaa viruksen takia?

Alan olla totaalisen kypsä tähän täysin suhteettomaan asioiden paisutteluun, hysterian lietsomiseen, naamarättiharhoihin ja pelolla hallitsemiseen! Mikä "epidemia" on kun 70(!!!) ihmistä lähes 70 tuhannesta vuoden aikana (!!!) sairastuu flunssan kaltaisina oireina normaaliin virustautiin?!

Kritiikistä huolimatta ihmiset pitivät pääosin erillään kyllästymisensä ja väsymisensä ja toisaalta suositusten noudattamisen. Kovasanainen kritiikki erottui joukosta sävynsä, ei määränsä takia. Tiukkaan sävyyn ilmaistut kannat olivat melko vääjäämätön seuraus turhautumisesta, joka näytti yhdistävän eri kantoja. Viime vuosi on ollut poikkeuksellinen lähes kaikilla riippumatta siitä, millaisena viruksen aiheuttamaa tautia pitää. Poikkeusajalla ei ole sivustakatsojia.

Kaikesta uuteen normaaliin liittyvästä hypetyksestä huolimatta kaikilla vastaajilla kyselyn kaikissa vaiheissa oli selkeä odotus paluusta vanhaan normaaliin. Sopeutuminen pandemia-arkeen ei tuntunut vaihtoehdolta, toivottavasti ei sellaista ei tarvitakaan. Tavat päästä pois rajoitetusta arjesta ja käsitys oikeasta ajoituksesta vaihtelevat. Jokainen päivä rajoitusten kanssa pitää todennäköisesti perustella edellistä paremmin. Jokainen päivä, jolloin osa noudattaa rajoituksia ja osa ei, syö niiden kannatusta ja rajoittaa niiden tehoa.

Miten kriisi kosketti eri ryhmiä?

LAPSIPERHEET EIVÄT OLE OLLEET KORONAKRIISISTÄ eniten kärsinyt ryhmä. Lapsiperheiden tulot putosivat, mutta eivät poikkeuksellisen paljon verrattuna muihin ryhmiin. Lapsiin liittyviä rajoituksia on purettu silloin, kun on voitu. Lasten erityisasema näkyi ja kuului myös näissä kyselyissä monin tavoin, enimmäkseen positiivisesti.

Perheellisuuden on huomattu auttavan myös etätyöhön sopeutumisessa (TTL, 2020). Perheellisuuden voi hyvin perustein katsoa olevan yhteydessä niihin perusteisiin, joilla vastaajat keväällä sanoivat nauttivansa poikkeustilanteesta. Kysymys oli suoraan perheenjäseniin liittyvistä asioista ja välillisesti esimerkiksi tyypilliseen perheasumiseen liittyvistä asioista. Lapsiperheiden joukossa on kuitenkin ryhmiä, joille korona-aika on ollut raskaampaa kuin muille lapsiperheille ja ihmisille yleisesti.

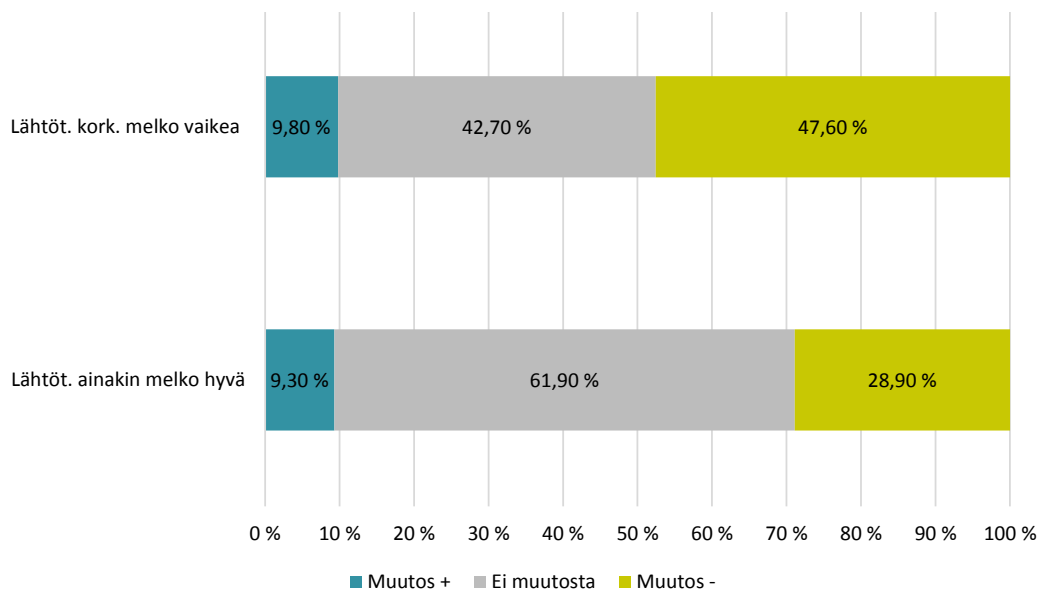
Kevään kysely antoi viitteitä siitä, että kriisi kosketti erityisen paljon sellaisia perheitä, joiden elämän sujumiseen tarvitaan usein ja konkreettista ulkopuolista apua. Tämä ilmeni erityisesti avoimiin kysymyksiin tulleissa vastauksissa. Erityislapsi ja nepsylapsi olivat termejä, jotka toistuivat kuvauksissa. Näiden lasten perheissä lisääntynyt avun kysyntä törmäsi vähentyneeseen avun tarjontaan kaikkein selkeimmin.

Keväällä riskiryhmiin kuulumisesta puhuttiin paljon, vaikka riskeistä ei kovin tarkkaa tietoa ollut. Riskinottoa kuitenkin vältettiin, ja riskiryhmiin itsensä mieltäneet ottivat vielä enemmän varman päälle. Tämä näkyi konkreettisesti esimerkiksi ruuan kotiinkuljetuspalveluiden ruuhkautumisena ja ihmisten eristäytymisenä. Huolta esiintyi myös silloin, jos esimerkiksi vanhemmat olivat työnsä puolesta tekemisissä ihmisten kanssa päivittäin ja tulivat tämän jälkeen kotiin.

Riskiryhmien huoli näkyi jonkin verran liikuntaan, uneen, stressiin ja turvallisuudentunteeseen liittyvissä kysymyksissä. Keväisen kyselyn perusteella kriisi kosketti hyvin laajasti perheitä ja vaikutti voittopuolisesti huonompaan suuntaan. Heikoimmassa asemassa olevat perheet saattoivat joutua suurempiin vaikeuksiin, koska niiden mahdollisuudet ennakoita tilannetta olivat heikot ja ne olivat eniten päivittäisestä avusta riippuvaisia. Hankaluuksissa taloudelliset vaikeudet olivat yksi ulottuvuus mutta ei kuitenkaan ainoa eikä aluksi edes olennaisin. Kevään kyselystä kävivät hyvin ilmi tilanteen ennakkoimattomuuteen liittyvät asiat: etäkoulun, palvelukatkosten ja liikkumisrajoitusten aiheuttamat ilot ja surut.

Negatiiviset talousvaikutukset kohdentuvat suhteellisesti useammin niukasti eläviin

Edellä kuvattiin, miten syksyn kyselyssä osa koki taloudellisen tilanteensa parantuneen ja suurempi osa huonontuneen. Kysyimme vastaajien arviota tilanteesta ennen kriisiä ja arviota kriisin aiheuttamasta muutoksesta. Seuraavassa kuviossa lähtötilanne on jaettu kahteen niin, että kuusiportainen asteikko on katkaistu keskeltä (ks. luku taloudellista tilanteesta). Valtaosa vastaajista (82 %) pitää lähtötilannettaan vähintään melko helppona, loput melko vaikeana tai huonompana. Arvio muutoksesta on jaettu kolmeen osaan niin, että luokat ovat muutos heikompaan (32 %), ei muutosta (58 %) ja muutos parempaan (9,4 %).

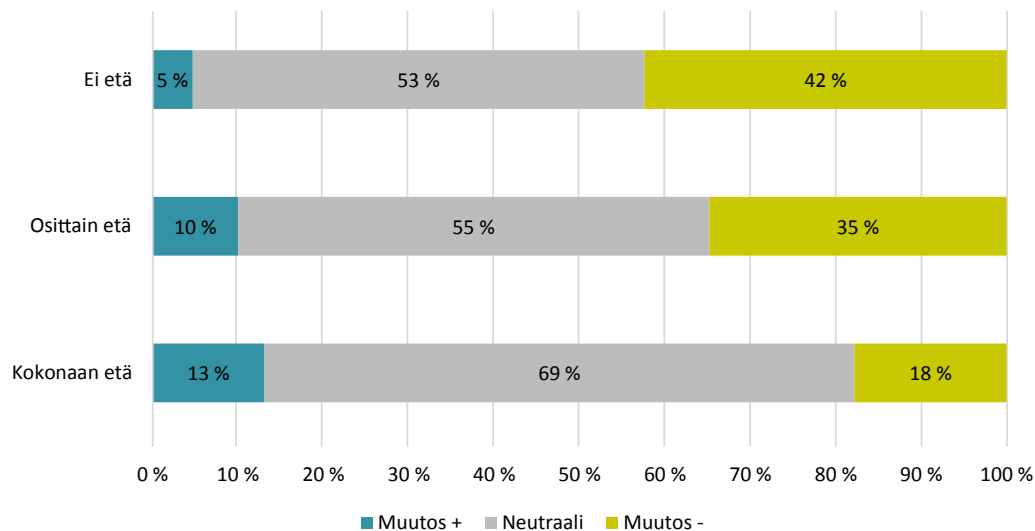
Kuvio 13. Arvio koronan taloudellisista vaikutuksista sen mukaan, miten vastaaja arvioi tilanteensa ennen kriisiä. Prosenttia vastanneista (n=780).

Taloudellisen tilanteen koheneminen koski suhteellisesti yhtä suurta osaa paremmista ja heikommista asemista kriisiin lähteneitä. Kahteen heikoimpaan kuusiportaisen asteikon luokkaan kuuluneista 42 vastaajasta tosin yksikään ei ilmoittanut tilanteen parantuneen. Avovastausten perusteella yleisimmät syyt parantuneeseen taloustilanteeseen olivat säästöt matkoista, huvittelusta ja ulkona syömisestä. Kaikkein heikoimmista asemista lähteneet tuskin olivat säästäneet asioista, joihin heillä ei ollut varaa alun perinkään. Mutta luokassa ”melko hankalaa” näin saattoi olla.

Erilaisista asemista lähteneiden välillä oli kuitenkin selkeä ero, joka syntyi ei-muutosta kokeneiden ja negatiivisen muutoksen kokeneiden osuuksien vaihtelusta. Taloudellisesti osumaa ottaneista suurin osa oli sellaisia, joiden lähtökohdat olivat kohtalaiset tai hyvät, mutta heitä olikin vastaajista yli 80 %. Heikommista asemista lähteneistä suhteellisesti suuremmalla osalla vaikutus oli negatiivinen. Kaikista vastaajista heikommista lähtökohdista tulevia oli reilu 18 % mutta taloudellisesti kärsineistä 27 %. Kaikista vastaajista vajaa kolmasosa koki kriisin talousvaikutukset negatiivisina ja heikommista asemista lähteneistä melkein puolet (48 %).

Näille havainnoille on löydettävissä ainakin kohtuullisia tulkintoja. Taloudellisesti tiukimmassa asemassa olevilla esimerkiksi kouluruokailun vaikutus kulutukseen oli suhteessa suurempi kuin paremmin toimeentulevilla. Lomautukset ja irtisanomiset osuivat myös ensimmäiseksi palvelualoille, erityisesti matkailuun ja ravintoloihin, eikä tilanne ole edelleenkään palannut normaaliksi. Näillä aloilla palkkaus on kokopäivätyössään keskimääräistä alhaisempi ja osa-aikatyön osuus korkeampi. Kevään vastauksissa oli huomioita myös esimerkiksi siitä, että kirpputorien sulkeminen vaikeutti vaatehankintoja. Tällaisillakin pieneltä vaikuttavilla asioilla oli paljon merkitystä joillekin perheille. Tiukimmassa taloustilanteessa ennen kriisiä olleet kokivat korona-ajan myös haitanneen elämää enemmän ja he kokivat enemmän stressiä kuin paremmista lähtökohdista tulevat.

Alla olevasta kuviosta käy ilmi, miten taloudelliset vaikutukset jakaantuivat selvästi myös sen mukaan, oliko vastaajalla mahdollisuus etätyöhön. Mahdollisuus etätyöhön paransi työn ja perheen yhteensovittamista, joskaan yhteys ei ole erityisen vahva. Etätyömahdollisuuksilla oli vahva yhteys myös taloustilanteeseen ennen kriisiä.

Kuvio 14. Kriisin talousvaikutukset etätyömahdollisuuksien mukaan, prosenttia vastanneista (n=737).

Perhemuoto on yhteydessä taloustilanteeseen yleensä niin, että yhden vanhemman perheiden tilanne on kahden vanhemman perheitä tiukempi. Lähtötilanteiden ero oli selvä myös tässä kyselyssä. Melko hankalaksi tai sitä heikommaksi toimeentulonsa kokevien osuus oli yli kolminkertainen yhden vanhemman perheissä. Koronan aiheuttama muutos ei sen sijaan kohdellut yhden vanhemman perheitä taloudellisesti sen kovemmin tai hellemin kuin kahden vanhemman perheitäkään. Tämä on yhdenmukainen havainto Sirniön, Kärkkäisen ja Kauppinen (2021) palkkatuloja koskevan tutkimuksen kanssa. Kriisi vaikutti siis perheiden talouteen perhemuodosta riippumatta.

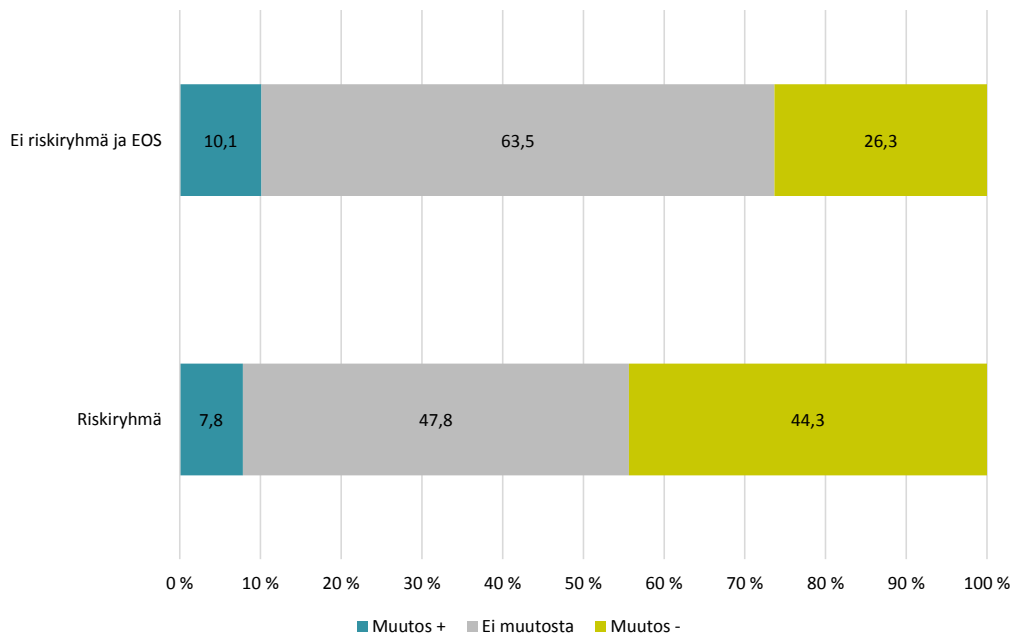
Perheen lapsimäärällä on myös yleisesti yhteys perheen taloudelliseen tilanteeseen. Tilanteen muutos koettiin muita negatiivisemmaksi perheissä, joissa lapsia oli kolme tai enemmän. Ero yksi- ja kaksilapsisiin perheisiin oli yli kymmenen prosenttiyksikköä negatiivista muutosta kokeneiden osuudessa. Yhteys ei ole yhtä vahva kuin edellä esitetty (tilanteeseen ennen kriisiä) tai jäljempänä esitetty yhteys riskiryhmään kuulumiseen.

Riskiryhmiin kuuluvat kokivat talousvaikeuksia ja muita kuormittavia tekijöitä

Arvio taloustilanteen heikkenemisestä liittyy tiiviisti myös siihen, onko perheessä joku riskiryhmään kuuluva. Riskiryhmiin kuuluvat kokivat enemmän koronasta johtuvia talousvaikeuksia, mutta myös lähtivät kriisiin matalamalta tasolta kuin perheet yleensä. Riskiryhmään kuuluvat ottivat enemmän asuntolainan lyhennysvapaita ja lainoja tutuilta. He lykkäsivät useammin myös maksujen eräpäivää, käyttivät säästöjään päivittäiseen elämiseen ja

hakivat useammin toimeentulotukea. Myös pikavippejä ottaneiden osuus oli hieman suurempi, mutta ero ei ole merkittävä.

Makrotalouden muutos vaikuttaa kotitalouksiin varmasti eniten. Osa talousvaikutuksista näyttää liittyvän juuri virukseen, joten kyse ei ole pelkästään makrotalouden ilmiöiden valumisesta kotitalouksiin.

Kuvio 15. Koettu taloudellinen muutos ja riskiryhmään kuuluminen. Prosenttia vastanneista (n=779).

Riskiryhmiin kuuluvat kertoivat myös suhtautuneensa viranomaisohjeisiin ei-riskiryhmäläisiä vakavammin. Ero oli kymmenen prosenttiyksikköä riskiryhmäläisten eduksi, kun katsotaan ohjeita tiukimmin noudattaneiden osuuksia. Kevään tapaan riskiryhmiin kuuluvat kokivat myös enemmän stressiä ja haittaa poikkeustilanteesta. Riskiryhmään kuuluminen oli sellainen taustamuuttuja, joka näyttää selittävän osan eroista paremmin kuin jotkin perinteiset taustamuuttujat. Huomio tarvitsee ja ansaitsee tarkempaa selvitystä. Riskiryhmään kuuluminen oli yksinomaan vastaajien oman määrittelyn varassa, mikä saattaa olla merkittävää eroja pohdittaessa.

Riskiryhmiin itsensä mieltävät olivat myös kriittisempiä kuntien ja hallituksen toimia kohtaan. Suurimmillaan ero oli arvioitaessa hallituksen toimintaa toisen aallon aikana, jolloin riskiryhmien (n=253) antama kouluarvosana oli 6,5 ja muiden 7,1 (n=519). Hallituksen kevään toimia arvioitaessa ero oli hyvin pieni eikä merkitsevä. Riskiryhmään kuuluvat pitivät myös päätöstä koulujen lähiopetuksesta huonompana kuin muut, sama ero oli nähtävissä jo keväällä. Riskiryhmään kuuluvat kertoivat myös hieman muita useammin, että heidän lapsensa olivat olleet syksyllä poikkeuksellisen paljon pois koulusta tai varhaiskasvatuksesta.

Aiemmin kuvatut muutokset unen, liikunnan ja ravinnon määrässä ja laadussa eivät näyttäneet negatiivisempina riskiryhmiin kuuluvien parissa. Muutokset liikunnan määrässä tapahtuivat ennemminkin heidän keskuudessaan, jotka eivät katsoneet kuuluvansa riskiryhmään.

Alueiden välillä hyvin vähän eroja

Kevään poikkeusaikana kulkua Uudellemaalle ja sieltä pois rajoitettiin historiallisella tavalla. Uusimaa on koko epidemian ajan ollut maakunta, jossa on eniten todettuja tartuntoja myös suhteessa asukasluukuun. Tartuntamäärät ovat moninkertaiset seuraavaksi pahimpaan alueeseen verrattuna. Kevään kyselyissä Uudenmaan vastaajat eivät juuri erottuneet muista, eikä tilanteesta ole nähtävissä muutosta. Verrokkina Uudenmaan vastauksiin on seuraavassa seitsemän maakunnan (Etelä-Karjala, Etelä-Pohjanmaa, Etelä-Savo, Kainuu, Keski-Pohjanmaa, Pohjois-Karjala, Pohjois-Savo) yhdistetyt vastaukset. Näissä maakunnissa on ollut vähiten todettuja tartuntoja asukasta kohden (tartuntaluvut tarkastettu 24.2.2021).

Näin tarkasteltuina alueellisia eroja voi kuvata tiiviisti: ne ovat vähäisiä tai niitä ei ole. Tartuntatilanne ei tuntunut vaikuttavan stressaantumiseen, turvallisuuden tunteeseen, tilanteesta nauttimiseen tai siitä kärsimiseen. Viranomaisohjeisiin suhtauduttiin yhtenevästi Uudellamaalla ja verrokkialueilla.

Liikunnan määrässä Uudenmaan vastaajat kertoivat negatiivisemmasta kehityksestä kuin verrokkit. Uusmaalaisista yli kolmasosa totesi tiukimmalla tarjolla olleella tavalla, ettei syksy ollut ainakaan lisännyt liikuntaa perheessä. Verrokeilla vastaava lukema oli hieman yli 20 %. Uneen ja ravintoon liittyvissä kysymyksissä eroa ei ollut eroja. Pääkaupunkiseudun harrastustoimintaan liittyviä rajoituksia kiristettiin kyselyn ollessa auki (HS 29.11.), millä voi olla yhteys havaittuun eroon.

Uudenmaan asukkaat olivat syksyllä hieman tyytyväisempiä lähiopetukseen kuin verrokkit mutta tyytymättömämpiä kotikunnan toimintaan kriisissä. Keskiarvossa oli lähes numeron verran eroa verrokkikuntiin. Hallituksen tai harrastusyhteisöjen arvosanoissa eroja ei ollut. Uusmaalaiset eivät kertoneet verrokeista poikkeavista talousvaikutuksista. Uudellamaalla asuvat olivat käyneet koronatesteissä jonkin verran verrokkiryhmää enemmän, mutta ero ei ole kovin suuri.

Kevään kyselyissä uusmaalaisilla oli muita useammin mahdollisuus etätöihin, ja tämä ero on edelleen olemassa. Verrattuna verrokkikuntiin ero oli suuri: kokonaan etätöitä tekevien vastaajien osuus oli Uudellamaalla kaksinkertainen. Uudellamaalla on myös enemmän palvelualan työpaikkoja. Etätöitä tekevillä talousvaikutukset olivat positiivisemmat, mutta tästä huolimatta koronan talousvaikutukset Uudellamaalla olivat muun maan kaltaiset. Mahdollista on, että etätö- ja palvelualapainotukset kumosivat toisensa. Verrokkiryhmään kuuluvat eivät myöskään arvioineet unen määrää tai laatua paremmaksi kuin Uudellamaalla asuvat (vrt. HS 3.3.2021).

Jotain uutta ja jotain tuttua

Edellä esitetyt havainnot eroista ovat luonnosmaisista mutta sellaisinakin mielenkiintoisia. Kriisi vaikuttaa koskettaneen negatiivisessa mielessä enemmän sellaisia, joilla lähtötilanne oli jo jollain tapaa pulmallinen. Riskiryhmiin kuuluvat lähtivät heikommasta tilanteesta ja kokivat enemmän ongelmia. Riskiryhmiin kuuluvista lähes kaksinkertainen osuus käytti muuhun tarkoitukseen kertyneitä säästöjä päivittäisiin menoihin verrattuna ei-riskiryhmäläisiin. Riskiryhmäläisiin verrattuna ei-riskiryhmäläisistä lähes kaksinkertainen

osuus pyrki hyödyntämään arvopaperimarkkinoiden heilahteluja. Tällaisilla eroilla on vaikutusta myös koronan jälkeiseen aikaan.

Yhden vanhemman perheet olivat taloudellisesti huomattavasti heikommassa asemassa kriisiin tultaessa, mutta heidän asemansa suhteessa kahden vanhemman perheisiin ei heikentynyt lisää. Monilapsiset perheet lähtivät kriisiin hieman heikommasta tilanteesta ja kohtasivat suhteellisesti enemmän hankaluuksia kuin yhden vanhemman perheet.

Mahdollisuus etätöihin lienee myös karkea koulutustason ja ammatiaseman osoitin. Etätömahdollisuudet osuivat todennäköisemmin jo valmiiksi hyvin toimeentulleille. Mahdollisuus etätöihin näytti ehkäisevän lomautuksia ja irtisanomisia, mutta yhteys ei ollut kovin vahva. Ne, joilla oli mahdollisuus siirtyä etätöihin kokonaan, pyrkivät hyödyntämään arvopaperimarkkinoiden heilahteluja merkittävästi enemmän kuin ei-etätöntekijät. Etätöntekijät eivät syksyllä nauttineet poikkeuksellisesta ajasta sen enempää kuin muutkaan. Vielä keväällä he nauttivat, mikä viittaa oireellisesti siihen suuntaan, että tilanteen hyviin puoliin oli totuttu, ja syksyllä ne muuttuivat ehkä "saavutetuiksi eduiksi".

Tämän kyselyn perusteella etätömahdollisuus ja riskiryhmään kuuluminen ovat sellaisia eroja selittäviä taustamuuttujia, jotka on syytä huomioida myös jatkossa tehtävissä tutkimuksissa.

Kyllästyminen koronaan ja rajoituksiin tuskin yllätti ketään tässä vaiheessa. Kyllästyisestä huolimatta viranomaisohjeiden noudattaminen oli pysynyt melko korkealla tasolla. Kunnat ja hallitus saivat myös kohtuulliset arvot. Kansalaispulssi-kyselyn perusteella näyttää siltä, että arviot ainakin hallituksen ja keskeisten valtion viranomaisten toimista ovat muuttuneet kriittisemmäksi vuoden 2021 puolella, säilyen kuitenkin edelleen kohtuullisina. Lähiopetukseen liittyvistä kysymyksistä käy myös ilmi, että päätökset voivat saavuttaa enemmistön hyväksynnän ajan myötä.

Työn ja perheen yhteensovittamisessa kriisin kokonaisvaikutukset näyttävät olevan positiiviset. Syksyllä etätö lisääntyi edelleen, ja etäkoulun osuus väheni dramaattisesti jo keväällä. Tämä huomioiden työn ja perheen yhteensovittamisen hyvä kehitys ei ole niin yllättävää. Lapsi- ja perhepolitiikan kannalta onkin erinomaisen tärkeää miettiä, miten vallitseva etätömalli aikanaan puretaan.

Liikuntaan, uneen ja ravintoon liittyvät kysymykset tarjoavat hyvin niukasti positiivisen tulkinnan mahdollisuuksia. Tuskin kampaamattomat hiukset etäkokouksissa ovat suurin fyysiseen olemiseen liittyvä ongelma kriisin aikana tai sen jälkeen. Kyselyn tulokset ovat ikävästi linjassa muiden asiaan liittyvien selvitysten kanssa. Vastaajien naisemmistö selittää osaltaan sitä, että vastaajat arvioivat unen laatunsa heikentyneen epidemian aikana (vrt. HS 3.3.2021). Tämän kyselyn aineistossa miesten ja naisten arvioissa ei ollut merkittävää eroa.

Lopuksi – koronan kaverisynttärit

AVASIMME ENSIMMÄISEN KORONAKYSELYN huhtikuun 8. päivä 2020. Yllättävin tulos oli vastaajien määrä ja tahti, jolla vastauksia tuli pääsiäisenä 2020. Naisemmistö vastaajien joukossa ei ollut yllätys, mutta heidän 95 %:n luokkaa oleva osuus oli. Sittenkin on käynyt selväksi, että tämä on yleinen taso vastaavissa kyselyissä. Poikkeusaika oli poikkeuksellista myös kyselyn tekemisen kannalta. Yksin huhtikuun kyselyn yhden kysymyksen vastauksista tuli hieman vajaa 40 sivun kooste. Vastaajille on aihetta olla kiitollinen edelleen.

Kyselyt ovat kiinnostavia, mutta ihan mielellään niiden tekeminen voisi kokea luonnollisen lopun. Sitä odotellessa raportin päätteeksi vedetään yhteen koronavuotta koko kyselysarjan perusteella. Enää ei ole tarpeen kerrata jakaumia: tarkoituksena on pohtia havaittua yhteydessä muuhun ja vähän myös sitä, mitä olisi voitu havaita.

Toistaiseksi pahin aika oli kevät 2020

Viime keväänä saaduissa vastauksissa oli joukko sellaisia, jotka kertoivat todella tukalasta tilanteesta (lainaukset huhtikuun kyselystä).

Valmiiksi vähissä olevat voimat yksinkertaisesti loppuvat. Tuntuu, ettei ketään kiinnosta, selviämmekö me erityisen lapsemme kanssa vaiko emme.

Nepsylasten kanssa arki kotona on sanalla sanoen kaaottista etäopiskelun ja kotona oleilun vuoksi. Sisarukset riitelevät enemmän, vanhemmat on väsyneempiä ja toisen vanhemman psyykinen oireilu on lisääntynyt. Lasten tukimuodot (terapiat, perhetyö ja tukiperhe) ovat tauolla.

Arki on kaaosta. Lapset tappelevat ja vanhempi heistä itkee kun ei ole hetken rauhaa. Itselle melkein mahdotonta tehdä koulutehtäviä ja pitää koti kunnossa samaan aikaan. Tylsistyneet lapset keksivät liikaa tyhmyyksiä. Ruutuaikaa on aivan liikaa. Mummia ja muita tärkeitä ihmisiä ikävöidään ja itketään päivittäin. Ilmapiiiri on kireä.

Syyspuolella tämänkaltaiset kuvaukset eivät olleet kokonaan kadonneet mutta vähentyneet – ja hyvä niin. Toisaalta vähissä olivat myös ne kuvaukset, jossa runsasta yhteistä aikaa perheen kesken kiiteltiin. Rajoitustoimien seuraukset tuntuivat jakaantuvan tasaisemmin, niiden perusmuoto oli lievä apatia ja väsymys. Kaiken kyllästymisen keskelläkin voitiin todeta, että pahin on ollut ohi jo jonkin aikaa. Aiemmin esitettiin, ettei kriisi ole taloudellisesti pahentanut yhden vanhemman perheiden ennestään tukalaa tilannetta. Tyypitapaus edellä kuvatun kaltaisista jumi-tilanteista syksyllä oli yhden vanhemman perheen tai lapsen omaishoitajaperheen kuvaus, jossa talousongelmille ei ollut aikaa kriisin keskellä.

On mahdollista, että kevään kyselyyn valikoitui enemmän perheitä, joissa on niin sanotusti erityislapsia. Vaikka näin olisi, se ei kokonaan selittäisi väitettä kevään erityisyydestä. Olennaista on huomata, mikä syksyllä on ollut toisin eli koulujen ja muiden palveluiden jonkinlainen toiminta. Näiden

perusasioiden puuttuminen yhdistettynä epätietoisuuteen viruksesta olivat kevään tukalan tilanteen pääasialliset taustat.

Tilanteen pitkittyessä esiin nousivat toisenlaiset vakavat asiat. Henkinen terveys ei varmasti parantunut vuoden 2020 keväästä, mistä näkyy pieniä viitteitä myös näissä kyselyissä. Niitä ei ole kuitenkaan tarpeeksi, jotta ilmiön laajuutta tai vakavuutta voisi arvioida. Vaikutelma on, että näissä yhteyksissä puhutaan entisten ongelmien pahenemisesta tai paluusta, ei niinkään siitä, että tilanne olisi tuottanut uusille ihmisille ongelmia. Tällaisen aineiston rajat päättelyyn ovat kuitenkin ahtaat.

Vielä syksylläkin itse viruksen sairastaminen näkyi hyvin pienessä osassa vastauksista. Siihen kyllä viitattiin enemmän kuin keväällä mutta edelleen harvoin. Pääasiallinen huomio oli koko ajan poikkeusajassa ja rajoitustoimissa. Yksi kansallinen positiivinen erityispiirre on, että perheet olivat niin voittopuolisesti kohdanneet viruksen vain rajoitustoimina.

Askel etäänpäin ja toinen lähiopetukseen

Nimenomaan perheiden kannalta on keskeistä, että syksyn tullen koululaiset ottivat (jo keväällä pohjustetun) askeleen lähiopetukseen. Se on katkeillut karanteeneihin, ja paluu etäopetukseen on realisoitunut vaihdellen paikallisesti ja eri kouluasteilla. Vanhempien työt olivat tämän kyselyn perusteella jatkaneet edelleen pienen askeleen verran kohti etätyötä tai ainakin monipaikkaisuutta. Työelämän polarisoituminen etä- ja lähityömarkkinoihin on mahdollinen ja sen vaikutukset perheiden elämään ovat varmasti merkittävät (ks. YLE 9.3.2021).

Tämä vastakkainen liike lähiopetukseen ja etätyöhön voisi selittää, miksi työn ja perheen yhteensovittaminen kokonaisuutena vaikuttaa parantuneen. Se on huomionarvoista, koska niin monet kuvaavat sanallisesti vaikeuksia tasapainoilla työn ja perheen välissä. Tämä koskee suoraan tietenkin vain osaa työssäkäyvistä vanhemmista, mutta kuitenkin niin suurta osaa, että vaikutuksen voi uskoa näkyvän perheiden kokonaisuudessa. On aikaista sanoa, millaiselle tasolle lasten harrastaminen aikanaan päättyy. Mahdollista on, että päivittäinen matkanteko vähenee merkittävästi. Mielenkiintoisinta on nähdä, miten työn monipaikkaisuuden käy sitten, kun terveysturva-auto poistuu radalta.

Millainen on lasten korona?

Raportoitavien kyselyiden vastaajat ovat lasten vanhempia, ja kyselyiden aineistot kertovat perheiden arjesta ensisijaisesti heidän näkökulmastaan. Aineisto tarjoaa vähintään mahdollisuuksia arvella, mitä lopulta on ollut lasten korona. Tämä on tehtävä pienistä fragmenteista käsin. Samalla on hyvä muistuttaa, että kolmen hyvin onnistuneen kyselyn jälkeenkään emme ole siinä tilanteessa, että voisimme sanoa vähän koulutettujen miesten korona-kokemuksista juuri mitään.

Yksi havahduttava huomio liittyy isovanhempiin. Keväällä päähuomio oli siinä hetkessä ja molemminpuolisessa huolesta ja ikävässä. Syksyllä tilanne oli pitkittynyt, ja vastauksissa pohdittiin näkevätkö vastaajien lapset ja vanhemmat toisiaan enää koskaan. Jos näkevätkin, kysymykset saattoivat liittyä

siihen, muistavatko he enää toisiaan. Syksyn kysely toteutettiin joulun alla. Se näkyi vastauksissa myös sukuperinteiden katkeamisena.

Kevään kyselyn parhaiten mieleen painuneita kuvauksia oli:

Eskarilainen kokee tämän olevan "paras loma ikinä".

Paras loma ikinä on mukavasti sanottu ajasta, jolloin ihmiset toivottelevat toisilleen jaksamista vaikeissa oloissa. Tässä tapauksessa lapsen ikä vaikuttaa varmasti paljon siihen, miten poikkeusaika koetaan. Yksittäisenä huomiona-kin tämä puhuu sen puolesta, että lasten korona ei ole täysin sama kuin perheiden korona.

Pääsiäisenä 2021 koetaan jo toinen etävirpominen. Lasten perspektiivistä se on monelle jo oletusarvo. Moni urheilija tai taitelija on harjoitellut vuoden pääsemättä kisaamaan tai esiintymään useaan kuukauteen tai kokonaiseen vuoteen. Urheilijan tai taitelijan näkökulmasta tällainen aika on pitkä.

Raportin alussa oli lainaus, jossa kuvattiin harrastamista syksyllä 2020 talouden kannalta: ei kannata aloittaa, kun harrastus kuitenkin loppuu, eikä rahoja saa takaisin. Ennustus osui todennäköisesti hyvin oikeaan. Eiköhän harrastus tosiaan olisi joutunut ainakin tauolle? Asiaa pohdittiin myös tiukan kilpailullisuuden ja talouden kannalta.

Motivaatio liikuntaharrastuksen jatkamiseen myös mietityttää, kun muu Suomi kuin pääkaupunkiseutu saa jatkaa ja kilpaurheilussa viiden viikon (loppuvuosi) etumatkan antaminen kilpakumppaneille voi olla se ratkaiseva tekijä, ettei enää jaksa taas tsempata ja ottaa muita kiinni. Rahat ovat työttömyyden takia myös vähissä, joten mietin, onko mielekästä laittaa kaikki säästöt harrastukseen, jota ei voi harrastaa.

Niukasti elävät tekevät niukasti elävien valintoja, halusivat tai eivät. Lasten kannalta yhden syksyn perspektiivillä tehdyillä valinnoilla voi olla pitkäkestoisia seurauksia. Silloin, kun harrastaminen on näin tavoitteellista, viiden viikon tauko näyttäytyy kovin pitkänä. Tilanteen purkauduttua saanemme mahdollisuuksia arvioida missä suhteessa talous, tartuntojen pelko, varovaisuus ja pessimismi ovat vaikuttaneet harrastajamäärien jyrkkään laskuun. Toimintaa ei voi käynnistää siitä, mihin jäätiin. Kulunut aika on niin pitkä lasten silmin.

Kaipaamme aikaa, jolloin saattoi mennä teatteriin, konserttiin, matsiin tai lähteä reissuun. Vaikka kaikki pandemiasta johtuvat rajoitukset purettaisiin, paluuta aivan samaan vanhaan ei liene tarjolla. Vuoden aikana on kertynyt ja kasaantunut asioita. Oletus ja toivekin on, että patoutunut kulutuskysyntä vapautuu rajoitteiden poistuttua. Se tarkoittanee osalle perheistä matkoja, huvipuistovierailuja ja ravintolaruokailuja. Osalla perheistä alkaneen korona-ajan iskujen takaisin kurominen. Yhdenvertaisuuden kannalta on hyvä, jos jokaisella lapsella olisi mahdollisuus palata normaaliaikaan juhlallisesti. Muussa tapauksessa käy niin, että vähiten kriisissä vahingoittuneet ottavat vahinkoa eniten takaisin.

Siirtyköön puheenvuoro lopuksi vastaajalle, joka onnistui kuvaamaan tunnelmia, tiivistämään olennaisen ja ennustamaan hyvin myös tulevaa – ikävä kyllä.

Ensimmäisessä aallossa energiaa meni eniten etäkoulun ja omien töiden yhdistämiseen. Poikkeusolot tuntuivat jännittäviltä ja maali oli näkyvissä. Ainakin kesäloma oli tiedossa. Toisessa aallossa tilanne on normalisoitunut. On tavallista, että vanhemmat ovat kotona koko ajan ja työskentelevät. Arki soljuu tavalliseen tapaan ja etäelämästä ja jatkuvista kävelylenkeistä ympäri kylää on tullut uusi normaali. Epävarmuus tympii ja voi oikeastaan vain odotella kolmatta aaltoa, joka ajoittunee jonnekin alkukevään tienoille.

Viittaukset

- Finsote. <https://thl.fi/fi/tutkimus-ja-kehittaminen/tutkimukset-ja-hankkeet/finsote-tutkimus>
- Heino, Eveliina & Kara, Hanna (2020) Lapsiperheiden vanhempien kuvaukset saadusta sosiaalisesta tuesta poikkeusolojen aikana. Tiede ja edistys 3/2020.
- Helsingin Sanomat (29.11.2020) Uudet rajoitukset ja suositukset tulivat voimaan pääkaupunki-seudulla – Listaus näyttää, mikä muuttui.
- Helsingin Sanomat (7.12.2020) Valtaosa suomalaisista sanoo noudattavansa rajoituksia, koronavirus on muuttanut joka neljännen joulusuunnitelmia.
- Helsingin Sanomat (30.12.2020) Koronavuosi ei kohdellut suomalaisia samanarvoisesti: varakkaat säästivät, mutta nuorten ja pienituloisten tilanne heikkeni.
- Helsingin Sanomat (18.1.2021) Suuriin urheilulajeihin iski harrastajakato.
- Helsingin Sanomat (11.2.2021) Enemmistö kansalaisista yhä tyytyväisiä pääministeri Marinin toimiin epidemian hoidossa, erittäin tyytyväisten määrä vähentynyt selvästi.
- Helsingin Sanomat (3.3.2021) Ihmisten unessa on ilmennyt häiriöitä maailmanlaajuisesti, myös Suomessa – Professori kertoo, mistä se johtuu
- Helsingin Sanomat (15.3.2021) Erityisoppilaiden ei nyt anneta opiskella etänä, vaikka moni koki sen keväällä helpommaksi.
- Kansalaispulssi. <https://www.stat.fi/tup/htpalvelut/tutkimukset/kansalaispulssi.html>
- Kestilä, Laura; Härmä, Vuokko & Rissanen, Pekka (toim.) (2020) Covid-19-epidemian vaikutukset hyvinvointiin, palvelujärjestelmään ja kansantalouteen Asiantuntija-arvio, syksy 2020. THL Helsinki.
- Kokko, Sami & Rinta-Antila, Katja & Villberg, Jari & Hirvensalo Mirja & Koski, Pasi & Ng Kwok (2020) Suomalaisnuorten liikkuminen koronapandemian aikana keväällä 2020. Teoksessa Kantomaa (toim.) Koronapandemian vaikutukset väestön liikuntaan. VALTION LIIKUNTANEUVOSTON JULKAISUJA 2020:2.
- Paju, Petri (2020) Paikoiltaan siirretty arki. Koronakriisin vaikutukset lapsiperheiden elämään. Lastensuojelun Keskusliiton verkkojulkaisu 2/2020.
- Sirniö, Outi & Kärkkäinen, Sanna & Kauppinen, Timo M. (2021) Palkkatulojen kehitys lapsiperheissä COVID-19-epidemian aikana. Tutkimuksesta tiiviisti 1/2021. THL Helsinki.
- Tiili, Anna & Paasivirta, Annukka & Kuokkanen, Julia & Eriksson, Pia & Nelimarkka, Siiri (2020) Koronan vaikutukset lastensuojeluun. Tutkimuksesta tiiviisti 34/2020. THL.
- Vasankari, Tommi & Jussila, Anne-Mari & Husu, Pauliina & Tokola, Kari & Vähä-Ypyä, Henri & Kokko, Sami & Sievänen, Harri (2020) Koronarajoitukset vaikuttivat rajusti lasten ja nuorten liikkumiseen. Teoksessa Kantomaa (toim.) Koronapandemian vaikutukset väestön liikuntaan. VALTION LIIKUNTANEUVOSTON JULKAISUJA 2020:2.
- Viitasaari, Leena (2021) Tamperelaisten lapsiperheiden hyvinvointi ja korona. Esitelmä 5.2.
- TTL (2020) Työterveyslaitos. <https://www.ttl.fi/uuden-oppiminen-kannatteli-koronan-vuoksi-etatoihin-siirtyneiden-tyohyvinvointia/>
- YLE 8.12.2020 Kriisiväsymyksen merkkejä? Suomalaiset noudattavat nyt koronaohjeita selvästi huonommin kuin keväällä. <https://yle.fi/uutiset/3-11687484>
- YLE 9.12. 2020 Huolestuttava suunta jatkuu – lasten ja nuorten kestävyyskunto laskee koko ajan. <https://yle.fi/uutiset/3-11685078>
- YLE 25.2. 2021 Olympiakomitean toimitusjohtaja: ainakin 25 000 lasta on kadonnut urheiluharrastuksista jo nyt – on huolissaan "sulkutilan" vaikutuksista lapsiin. <https://yle.fi/urheilu/3-11809111>
- YLE 9.3.2021 Työelämä uhkaa jakaantua yhä selvemmin kuormittavaan läsnätyöhön ja digivapauteen. <https://yle.fi/uutiset/3-11801955>

